

ВІСНИК

КОНСТИТУЦІЙНОГО

СУДУ УКРАЇНИ

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Завідувач
редакційно-видавничого відділу
Секретаріату
Конституційного Суду України

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КБ № 2444

В. Тичина
тел. 238-10-32

Виходить
шість разів на рік

Відповідальний секретар
К. Пігнаста
тел. 238-11-54
e-mail: court@ccu.gov.ua

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жиянська, 14

Видавець:
ТОВ «Видавничий Дім «Ін Юре»
Адреса: 04107, м. Київ-107,
вул. Багговутівська, 17-21

3/2008

© Конституційний Суд України, 2008

Редакційна рада

- А. Стрижак** — Голова Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук (голова Редакційної ради)
- В. Авер'янов** — завідувач відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор
- І. Домбровський** — суддя Конституційного Суду України
- В. Кампо** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук (заступник голови Редакційної ради)
- М. Козюбра** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПРН України
- О. Копиленко** — директор Інституту законодавства Верховної Ради України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України
- М. Костицький** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, академік АПРН України
- П. Мартиненко** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук, професор
- О. Мироненко** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент АПРН України (заступник голови Редакційної ради)
- П. Пацурківський** — декан юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор юридичних наук, професор
- В. Пшеничний** — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук
- П. Рабінович** — професор кафедри теорії та історії держави і права Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук
- А. Селіванов** — Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор
- С. Станік** — кандидат юридичних наук
- П. Стецюк** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- В. Тихий** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, академік АПРН України
- П. Ткачук** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- Л. Чубар** — суддя Конституційного Суду України у відставці
- В. Шаповал** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор
- С. Шевчук** — професор кафедри публічного права юридичного факультету Міжнародного Соломонового університету, кандидат юридичних наук

Згідно з постановою Президії Вищої атестаційної комісії України від 9 червня 1999 р. № 1-05/07 «Вісник Конституційного Суду України» включено до переліку наукових фахових видань

Акти Конституційного Суду України

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 122 Конституції України, частини третьої статті 2 Закону України «Про прокуратуру»7

Окрема думка судді Конституційного Суду України Кампа В. М.
стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 122 Конституції України, частини третьої статті 2 Закону України «Про прокуратуру»13

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційними поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі)15

Окрема думка судді Конституційного Суду України Домбровського І. П.
стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі)27

Окрема думка судді Конституційного Суду України Кампа В. М.
стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статті 69,

частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) 32

Окрема думка судді Конституційного Суду України Мачужак Я. В.
стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) 35

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 63 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень статті 18 Закону України «Про Вищу раду юстиції» (справа щодо припинення повноважень члена Вищої ради юстиції) 38

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин шостої, десятої, одинадцятої, дванадцятої, тринадцятої, сімнадцятої, дев'ятнадцятої статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність», постанов Кабінету Міністрів України «Про призначення членів наглядової ради відкритого акціонерного товариства «Державний експортно-імпорتنний банк України», «Про призначення членів наглядової ради відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України», «Про внесення змін до Статуту відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» 44

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 37 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про призначення позачергових виборів до Верховної Ради України у зв'язку з неповноважністю Верховної Ради України та достроковим припиненням її повноважень» 48

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) указів

Президента України від 6 вересня 2007 року № 824 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 вересня 2007 року «Про стан керівництва транспортною галуззю» та від 6 вересня 2007 року № 825 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 вересня 2007 року «Про стан керівництва у сфері запобігання, реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного характеру»51

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 13, частини другої статті 16 Кодексу України про надра, частини третьої статті 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»54

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кібальника Володимира Павловича щодо офіційного тлумачення статті 366 Кримінального кодексу України57

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Питання енергетичної безпеки України»60

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення розгляду конституційного подання Президента України щодо відповідності Конституції України розпоряджень Кабінету Міністрів України63

Зовнішні зв'язки Конституційного Суду України

Квітень — червень 2008 року66

Теорія та практика конституційної юрисдикції

В. Бринцев, І. Андрущенко. Застосування та інтерпретація стандартів (принципів) правової держави в конституційному судочинстві (продовження)67

А. Головін, В. Годованець. Гарантії права людини і громадянина на соціальний захист: деякі питання законодавчого регулювання та здійснення конституційного судочинства *(продовження)*78

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України
щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 122
Конституції України, частини третьої статті 2
Закону України «Про прокуратуру»

м. Київ
2 квітня 2008 року
№ 5-рп/2008

Справа № 1-25/2008

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича — доповідача,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Станік Сюзанни Романівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання Кудрявцева Віктора Вікторовича — заступника Генерального прокурора України, Бурдоля Євгена Павловича — начальника управління правового забезпечення Генеральної прокуратури України, Постійного представника Верховної Ради України у Конституційному Суді України Селіванова Анатолія Олександровича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 122 Конституції України, частини третьої статті 2 Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року № 1789–XII (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 53, ст. 793; 2001 р., № 44, ст. 233).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Генеральної прокуратури України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у з'ясуванні та офіційній інтерпретації положень частини другої статті 122 Конституції України, частини третьої статті 2 Закону України «Про прокуратуру».

Заслухавши суддю-доповідача Колоса М. І., пояснення Кудрявцева В. В., Бурдоля Є. П., Селіванова А. О. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

УСТАНОВИВ:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Генеральна прокуратура України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення словосполучення «строк повноважень Генерального прокурора України», яке вживається в частині другій статті 122 Конституції України, частині третій статті 2 Закону України «Про прокуратуру» (далі — Закон), а також відповісти на питання, чи може встановлений Конституцією України та Законом строк повноважень Генерального прокурора України перериватись, зупинятись чи продовжуватись.

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначених норм автор клопотання аргументує важливістю покладених державою на органи прокуратури завдань та особливістю ролі Генерального прокурора України у забезпеченні їх виконання.

2. Позиції щодо порушених у конституційному поданні питань висловили науковці Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національної академії прокуратури України, Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Одеської національної юридичної академії, Хмельницького університету управління і права.

3. Вирішуючи питання щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 122 Конституції України, частини третьої статті 2 Закону, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. Прокуратура України становить єдину систему, яку очолює Генеральний прокурор України. Він призначається на посаду та звільняється з посади за згодою Верховної Ради України Президентом України (пункт 25 частини першої

статті 85, пункт 11 частини першої статті 106, стаття 121, частина перша статті 122 Конституції України).

Організація і порядок діяльності органів прокуратури визначаються виключно законами України (пункт 14 частини першої статті 92, стаття 123 Конституції України).

3.2. Строк здійснення повноважень Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів — п'ять років (частина друга статті 122 Конституції України, частина третя статті 2 Закону).

Наявність строків у зазначених нормах права надає визначеності у реалізації суб'єктами правовідносин своїх прав та обов'язків. З настанням або закінченням відповідного строку пов'язане виникнення, зміна чи припинення правовідносин.

Строк повноважень Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів, визначений у частині третій статті 2 Закону, є однією з гарантій їх незалежності. Метою законодавчого закріплення безперервного п'ятирічного строку повноважень прокурорів є запобігання сторонньому безпідставному втручанню в їхню роботу, унеможливлення незаконного звільнення з посади та виключення інших протиправних впливів.

Глава держави має право призначити відповідну особу на посаду Генерального прокурора України та звільнити її з цієї посади лише після надання Верховною Радою України згоди на такі дії (частина перша статті 122 Конституції України).

Рішення Верховної Ради України про надання згоди на призначення особи на посаду Генерального прокурора України або її звільнення з цієї посади приймається у порядку, визначеному частиною другою статті 84, статтею 91 Конституції України.

Акти Президента України про призначення відповідно до законодавства на посаду Генерального прокурора України і звільнення з цієї посади набирають чинності з моменту їх видання.

Строк повноважень Генерального прокурора України починається з моменту набрання чинності актом Президента України про призначення особи на цю посаду і закінчується зі спливом п'яти календарних років.

Після закінчення п'ятирічного строку особа не має права здійснювати повноваження Генерального прокурора України. Закінчення строку повноважень Генерального прокурора України є безумовною підставою для його звільнення з посади в порядку, встановленому частиною першою статті 122 Конституції України.

3.3. Генеральний прокурор України може бути звільнений з посади до закінчення п'ятирічного строку повноважень виключно з підстав, визначених частиною першою статті 122 Конституції України, частинами першою, другою статті 2 Закону, а саме: висловлення Верховною Радою України недовіри, що має наслідком відставку з посади; неможливість виконувати свої повноваження за станом здоров'я; порушення вимог щодо несумісності; набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього; припинення його громадянства або подання заяви про звільнення з посади за власним бажанням. Порядок звільнен-

ня з названих підстав має відповідати вимогам частини першої статті 122 Конституції України.

Аналіз норм чинного законодавства України, що стосуються предмета конституційного подання, свідчить про відсутність у ньому положень, які допускали б можливість переривання, зупинення чи продовження строку повноважень Генерального прокурора України, у тому числі й у випадку його незаконного звільнення чи обрання на виборну посаду.

3.4. Питання щодо порядку виконання обов'язків Генерального прокурора України після його звільнення з посади врегульовані Законом України «Про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб, яких призначає на посаду за згодою Верховної Ради України Президент України або Верховна Рада України за поданням Президента України» (Відомості Верховної Ради України, 1998 р.; № 14, ст. 59).

4. Загальні положення цього Рішення в частині строків повноважень поширюються також на прокурорів Автономної Республіки Крим, прокурорів областей, міст Києва і Севастополя, міських, районних, міжрайонних, інших прирівняних до них прокурорів, які призначаються Генеральним прокурором України, з урахуванням особливостей, що стосуються лише Генерального прокурора України (пункти 4, 5 частини першої статті 15, частина перша статті 16 Закону).

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 13, 39, 51, 52, 62, 63, 65, 69, 93, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті конституційного подання положення частини другої статті 122 Конституції України «строк повноважень Генерального прокурора України — п'ять років» та частини третьої статті 2 Закону України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року № 1789–XII «строк повноважень Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів — п'ять років» необхідно розуміти як безперервний визначений у часі період, перебіг якого починається з моменту набрання чинності актом про призначення на посаду Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів і закінчується зі спливом п'яти календарних років.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dd. April 2, 2008 no. 5-rp/2008 on the case upon a constitutional petition of the Prosecutor General Office of Ukraine concerning official interpretation of provisions of Article 122.2 of the Constitution of Ukraine and Article 2.3 of the Law of Ukraine «On Public Prosecution»*

Headnotes:

With regard to the constitutional petition on provisions of Article 122.2 of the Constitution reading that «the term of authority of the Prosecutor General of Ukraine is five years» and Article 2.3 of the Law of Ukraine «On Public Prosecution» no.1789-XII dd. November 5, 1991 reading that «the term of authority of the Prosecutor General of Ukraine and subordinate prosecutors is five years», the 'term' is to be understood as an uninterrupted period that commences on the moment of enactment of the document appointing the Prosecutor General of Ukraine and subordinate prosecutors to their offices and ends in five calendar years.

Summary:

Ukrainian prosecution office forms an integrated system headed by the Prosecutor General of Ukraine. He is appointed to and dismissed from his/her office by the President of Ukraine upon consent of the Verkhovna Rada of Ukraine (Articles 85.1.25, 106.1.11, 121 and 122.1 of the Constitution).

Organization and procedure for activities of prosecution bodies are determined exclusively by laws of Ukraine (Articles 92.1.14 and 123 of the Constitution).

The term of authority of the Prosecutor General of Ukraine and subordinate prosecutors is five years (Article 122.2 of the Constitution, Article 2.3 of the Law of Ukraine «On Public Prosecution»).

The Head of State has a right to appoint a respective person for office of the Prosecutor General of Ukraine and dismiss this person from office only after approval of the Verkhovna Rada of Ukraine for such actions (Article 122.1 of the Constitution).

A decision of the Verkhovna Rada of Ukraine on consenting to appointment of the Prosecutor General of Ukraine or his/her dismissal from office is to be made pursuant to the procedure provided for in Article 84.2 and Article 91 of the Constitution.

The term of authority of the Prosecutor General of Ukraine starts from the moment of enactment of a decree of the President of Ukraine on appointment of a person to this office and ends in five calendar years.

After the end of a five-year period, the person has no right to exercise the authority of the Prosecutor General of Ukraine. The end of the term of authority of the Prosecutor General of Ukraine constitutes unconditional grounds for termination of his/her authorities pursuant to the procedure provided for in Article 122.1 of the Constitution.

The Prosecutor General of Ukraine may be dismissed from his/her office before the end of a five-year period exclusively on the grounds provided for in Article 122.1 of the Constitution, Articles 2.1 and 2.2 of the Law of Ukraine «On Public Prosecution».

Analysis of the norms of current Ukrainian legislation related to the subject of the constitutional petition shows that it contains no provisions that would allow termination, suspension or extension of the term of authorities of the Prosecutor General of Ukraine, including a case of his/her illegal dismissal or election to an elected office.

The issue of temporary execution of duties of the Prosecutor General of Ukraine in the event of his/her dismissal is regulated by the Law of Ukraine «On Temporary Execution of Duties by the Officials Appointed by the President of Ukraine upon Consent of the Verkhovna Rada of Ukraine or by the Verkhovna Rada of Ukraine upon Nomination of the President of Ukraine».

General provisions of this Decision concerning terms of authorities are also applicable to prosecutors of the Autonomous Republic of Crimea, prosecutors of oblasts, cities of Kyiv and Sevastopol, city, raion, inter-raion and other compatible prosecutors appointed by the Prosecutor General of Ukraine taking into consideration specific provisions concerning the Prosecutor General of Ukraine only (Articles 15.1.4, 15.1.5 and 16.1 of the Law of Ukraine «On Public Prosecution»).

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Кампа В. М. стосовно
Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним
поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення
положень частини другої статті 122 Конституції України,
частини третьої статті 2 Закону України «Про прокуратуру»

У Рішенні від 2 квітня 2008 року № 5-рп/2008 (далі — Рішення) Конституційний Суд України дав тлумачення положень частини другої статті 122 Конституції України, частини третьої статті 2 Закону України «Про прокуратуру» (далі — Закон). Не заперечуючи в цілому конструктивний, правовий характер Рішення, слід зазначити, що Конституційний Суд України залишив поза увагою деякі проблемні питання, пов'язані з предметом розгляду. У зв'язку з цим на підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» вважаю за доцільне висловити окрему думку стосовно Рішення.

У Рішенні не враховано той факт, що за своїм статусом Генеральний прокурор України є як вищою посадовою особою правоохоронного відомства, так і політичним діячем. Тому поряд з юридичною відповідальністю за свої акти, дії та бездіяльність він несе перед Верховною Радою України за стан справ у відомстві ще й конституційно-політичну відповідальність, яка може настати після висловлення парламентом недовіри, що має наслідком відставку Генерального прокурора України з посади. Юридична відповідальність Генерального прокурора України настає тільки у порядку, визначеному законом.

Офіційне тлумачення поняття «строк повноважень Генерального прокурора України», надане в Рішенні, не відображає того, що протягом безперервного визначеного у часі періоду (5 років) Конституція України та Закон не тільки наділяють Генерального прокурора України певними правами й обов'язками, але й визначають його відповідальність (юридичну та конституційно-політичну), що у сукупності становить зміст його статусу.

Конституційний Суд України акцентував у Рішенні на ролі Генерального прокурора України як вищої посадової особи правоохоронного відомства, зазначивши, що метою законодавчого закріплення безперервного п'ятирічного строку повноважень прокурорів є, зокрема, унеможливлення незаконного звільнення з посади. Це твердження Конституційного Суду України дещо нівелює інститут конституційно-політичної відповідальності Генерального прокурора України, оскільки Президент України може за згодою Верховної Ради України звільнити його з посади з інших підстав, ніж встановлені у законі. Крім того, «унеможливлення незаконного звільнення з посади» фактично означає санкціонування Конституційним Судом України права на звернення у разі такого звільнення Генерального прокурора України до суду загальної юрисдикції про поновлення його на посаді тощо. Це може призвести до втручання судів загальної юрисдикції у сферу конституційних взаємовідносин Верховної Ради України, Президента України та Генерального прокурора України, що суперечило б принципу поділу

компетенції судів загальної та конституційної юрисдикції і порушувало б виключне право Конституційного Суду України забезпечувати верховенство Конституції України у конституційно-правових відносинах.

Отже, у мотивувальній частині Рішення певним чином акцентується на ролі Генерального прокурора України як вищої посадової особи правоохоронного відомства та недооцінюється його роль як політичного діяча. Сьогодні ж посада Генерального прокурора України виражає конституційний компроміс між цими двома ролями, про що засвідчила конституційна реформа 2004 року (Закон України від 8 грудня 2004 року № 2222–IV).

Вважаю, що в мотивувальній частині Рішення Конституційного Суду України недостатньо враховано політичний аспект статусу Генерального прокурора України.

Суддя Конституційного Суду України

В. Кампо

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційними поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі)

м. Київ
16 квітня 2008 року
№ 6-рп/2008

Справа № 1-2/2008

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича — доповідача,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційні подання Президента України.

Підставою для розгляду справи згідно з частиною першою статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у з'ясуванні та офіційній інтерпретації положень зазначених статей Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Домбровського І. П. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Президент України — 31 січня 2004 року звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статей 69, 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України.

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Конституції України викликана, на думку Президента України, тим, що «існують різні, нерідко протилежні, позиції та точки зору щодо кола питань, які можуть вирішуватися всеукраїнським референдумом, зокрема можливості прийняття всеукраїнським референдумом законів України, а також порядку впровадження та оформлення рішень всеукраїнського референдуму, враховуючи, що спеціальний акт, який визначає організацію і порядок проведення референдумів — Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», прийнято 3 липня 1991 року, тобто задовго до прийняття Конституції України».

У контексті тлумачення положень статей 5, 69, 74, 94, 156 Конституції України суб'єкт права на конституційне подання просить дати відповіді на такі питання:

«чи є можливим здійснення народом України як носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні законодавчої влади безпосередньо і, зокрема, прийняття всеукраїнським референдумом законів України? І якщо це є можливим, то:

чи потребують рішення всеукраїнського референдуму стосовно законів затвердження або схвалення Верховною Радою України;

чи застосовується стосовно законів, прийнятих всеукраїнським референдумом, процедура підписання і оприлюднення, визначена частиною другою статті 94 Конституції України?»

26 січня 2007 року Президент України звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 72, статті 74 Конституції України, зокрема про те, чи є всеукраїнський референдум за народною ініціативою, передбачений частиною другою статті 72, статтею 74 Конституції України, формою здійснення державної влади безпосередньо народом шляхом голосування виборців щодо прийняття законів, внесення змін до чинних законів або їх скасування, а також щодо прийняття нової (нової редакції) Конституції України.

Як зазначає суб'єкт права на конституційне подання, неоднозначність розуміння положень частини другої статті 72, статті 74 Конституції України «породжує суперечності в діяльності органів державної влади, ускладнює виконання Президентом України покладених на нього конституційних повноважень щодо забезпечення реалізації Основного Закону держави в ході підготовки та проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою як форми безпосередньої демократії», що й зумовлює практичну необхідність у з'ясуванні та офіційній інтерпретації перелічених положень Конституції України.

2. З огляду на те, що конституційні подання Президента України стосуються одного й того самого питання — прийняття народом України Конституції та за-

конів України на референдумі, Конституційний Суд України згідно зі статтею 58 Закону України «Про Конституційний Суд України» Ухвалою від 18 червня 2007 року № 24-уп/2007 об'єднав їх в одне конституційне провадження у справі.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи питання, порушені в конституційних поданнях, виходить з такого.

В Основному Законі України зазначається, що Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою (стаття 1); носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (частина друга статті 5).

Конституційне закріплення влади народу зумовлює необхідність запровадження певних механізмів її реалізації. Як встановлено в частині другій статті 5 Конституції України, народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Це засадниче положення конкретизується приписом статті 69 Конституції України про те, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Референдум — один із способів реалізації влади шляхом голосування виборчого корпусу або його визначеної частини.

Референдум, як і інші форми безпосередньої демократії, не повинен застосовуватися сам по собі або тільки у зв'язку з конституційною фіксацією принципу народного суверенітету. Безпосередня демократія і представницька демократія є важливими об'єктами конституційного регулювання і мають бути легальними способами та засобами реалізації влади. Тому сфера їх застосування та інші параметри встановлюються Конституцією та законами України.

Правове регулювання порядку здійснення безпосередньої демократії, зокрема референдуму, спрямоване на те, щоб поєднати ці форми із способами та засобами, які характеризують представницьку демократію, взаємодоповнити їх, але не зробити конфліктними з можливою підміною парламенту референдумом (чи навпаки).

Конституційне регулювання референдумів в Україні зведене до приписів, якими визначаються:

— суб'єкти ініціювання проведення референдуму — народна ініціатива (частина друга статті 72), Верховна Рада України (пункт 2 частини першої статті 85);

— суб'єкти, уповноважені призначати (проголошувати) референдум, — Верховна Рада України (пункт 2 частини першої статті 85), Президент України (пункт 6 частини першої статті 106);

— вимога обов'язковості вирішення питання про зміну території України всеукраїнським референдумом (стаття 73);

— затвердження на всеукраїнському референдумі законопроекту про внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», прийнятого не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України (частина перша статті 156);

— недопустимість проведення референдуму щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії (стаття 74).

Організація і порядок проведення референдумів згідно з пунктом 20 частини першої статті 92 Конституції України визначаються виключно законами України. На даний час ці питання регулюються Законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 року № 1286–XII (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., № 33, ст. 443) у частині, що не суперечить Конституції України, та Законом України «Про Центральну виборчу комісію» від 30 червня 2004 року № 1932–IV (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 36, ст. 448). Як зазначив Конституційний Суд України у Рішенні від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000 (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою), всеукраїнський референдум за народною ініціативою може бути проведений відповідно до чинного законодавства (абзац третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини).

4. У конституційному поданні від 26 січня 2007 року глава держави просить дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 72, статті 74 Основного Закону України і з'ясувати, чи можливе прийняття народом на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою нової (нової редакції) Конституції України. По суті Президент України ставить питання про надання офіційного тлумачення положень частини другої статті 72 в контексті положень частин другої, третьої статті 5 Конституції України.

Конституція України визначає народ носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні (частина друга статті 5). У Рішенні від 3 жовтня 1997 року № 4-зп (справа про набуття чинності Конституцією України) Конституційний Суд України роз'яснив, що «Конституція України як Основний Закон держави за своєю юридичною природою є актом установчої влади, що належить народу» (абзац другий пункту 2 мотивувальної частини).

Установча влада є виключним правом народу. Порядок здійснення установчої влади народом визначається Конституцією і законами України. Відповідно до статті 5 Конституції України народ має виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні. «На думку Конституційного Суду України, положення частини третьої статті 5 Конституції України треба розуміти так, що народ... може реалізувати своє право визначати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі» (абзац четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом).

«Прийняття Конституції України Верховною Радою України було безпосереднім актом реалізації суверенітету народу, який тільки одноразово уповноважив Верховну Раду України на її прийняття. Це підтверджується пунктом 1 статті 85 Конституції України, яка не передбачає права Верховної Ради України на прийняття Конституції України, а також статтю 156 Конституції України, згідно з якою законопроект про внесення змін до розділів, які встановлюють засади конституційного ладу в Україні, після його прийняття у Верховній Раді України має затверджуватись всеукраїнським референдумом» (абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від

11 липня 1997 року № 3-зп (справа щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України).

Згідно з правовою позицією, викладеною в Рішенні Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп, «установча влада по відношенню до так званих встановлених влад є первинною: саме в Конституції України визнано принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову (частина перша статті 6) та визначено засади організації встановлених влад, включно законодавчої. Прийняття Конституції України Верховною Радою України означало, що у даному випадку установча влада була здійснена парламентом» (абзац другий пункту 2 мотивувальної частини).

У Рішенні від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 Конституційний Суд України зазначив, що «влада народу здійснюється в межах території держави у спосіб і формах, встановлених Конституцією та законами України» (абзац п'ятий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини). Отже, на думку Конституційного Суду України, прийняття нової Конституції України (нової редакції) може бути здійснене установчою владою у спосіб і формах, встановлених Конституцією та законами України.

Процес прийняття нової Конституції України (нової редакції) може бути започаткований лише після з'ясування волі Українського народу щодо необхідності прийняття нової Конституції України. У Рішенні Конституційного Суду України від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000 закріплено: «Питання, викладені в... пункті 6 («Чи згодні Ви з тим, що Конституція України має прийматися всеукраїнським референдумом?») статті 2 Указу, суперечать Конституції України... Викладене в пункті 6 статті 2 Указу питання виноситься на всеукраїнський референдум без з'ясування волі народу щодо необхідності прийняття нової Конституції України і, отже, ставить під сумнів чинність Основного Закону України, що може призвести до послаблення встановлених ним основ конституційного ладу в Україні, прав і свобод людини і громадянина» (абзаци перший, п'ятий підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України в Рішенні від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 дав тлумачення, що положення частини третьої статті 5 Конституції України «право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами» треба розуміти так, що тільки народ має право безпосередньо шляхом всеукраїнського референдуму визначати конституційний лад в Україні, який закріплюється Конституцією України, а також змінювати конституційний лад внесенням змін до Основного Закону України в порядку, встановленому його розділом XIII» (пункт 2 резолютивної частини).

Відповідно до Конституції України формою здійснення установчої влади народом є всеукраїнський референдум, що проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо його призначення зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області (частина друга статті 72). І хоч в Основному Законі України не визначено предмет (предмети) всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, Конституційний Суд Ук-

раїни вважає, що такий референдум може бути проведений з порушень у конституційних поданнях питань у порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України.

5. В обох конституційних поданнях порушується питання про можливість прийняття всеукраїнським референдумом законів України, внесення до них змін або скасування цих законів, тобто стосовно проведення законодавчого референдуму, а також питання, чи є такий референдум формою здійснення державної влади безпосередньо народом.

Розглядаючи питання щодо можливості проведення законодавчого референдуму, Конституційний Суд України виходить з таких позицій.

Референдум може бути проведений на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області (частина друга статті 72 Конституції України).

«З огляду на положення статті 8 Конституції України щодо прямої дії її норм Конституційний Суд України дійшов висновку, що частина друга статті 72 Конституції України встановлює первинну і принципово важливу правову основу для проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою. Цей референдум може бути проведений відповідно до чинного законодавства» (абзац третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000). Тобто Конституційний Суд України підтвердив право народу ініціювати проведення референдуму відповідно до чинного законодавства, до якого можна віднести Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 року в частині, що не суперечить Конституції України.

Положення статті 75 Конституції України, за яким єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України, не означає, що народ безпосередньо на референдумі не може приймати закони, оскільки саме народ є єдиним джерелом влади в Україні (частина друга статті 5 Конституції України). Свою правову позицію Конституційний Суд України виклав у Рішенні від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України): «Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні (стаття 75 Конституції України). Це означає, що право приймати закони, вносити до них зміни у разі, коли воно не здійснюється безпосередньо народом (статті 5, 38, 69, 72 Конституції України), належить виключно Верховній Раді України (пункт 3 частини першої статті 85 Конституції України) і не може передаватись іншим органам чи посадовим особам» (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини).

Можливість проведення законодавчого референдуму впливає також із статті 74 Конституції України, згідно з якою референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії.

Враховуючи наведене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що за змістом статей 5, 72, 74 Конституції України народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні, здійснюючи своє волевиявлення через референдум,

може в порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України, приймати закони, вносити зміни до чинних законів, скасовувати їх (крім законів з питань податків, бюджету, амністії).

6. У конституційному поданні від 31 січня 2004 року поставлено питання, чи застосовується до законів, прийнятих всеукраїнським референдумом, процедура їх підписання і оприлюднення, встановлена частиною другою статті 94 Конституції України, тобто фактично йдеться про тлумачення цієї норми.

Глава держави вважає, що процедуру підписання і оприлюднення законів визначає стаття 94 Конституції України, а тому повинна застосовуватися і до законів, прийнятих всеукраїнським референдумом. Порівнюючи положення пунктів 29, 30, 31 частини першої статті 106 Конституції України, відповідно до яких Президент України наділяється повноваженнями щодо підписання законів, прийнятих парламентом, і здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України, суб'єкт права на конституційне подання дійшов висновку, що частину другу статті 94 Конституції України треба розуміти так, що Президент України підписує та оприлюднює як закони, прийняті Верховною Радою України, так і закони, прийняті всеукраїнським референдумом.

Вирішуючи це питання, Конституційний Суд України керується такими аргументами.

У статтях 91, 92, 93, 94 Конституції України послідовно регламентується порядок здійснення Верховною Радою України передбаченого пунктом 3 частини першої статті 85 Основного Закону України повноваження приймати закони: визначається необхідна для схвалення законопроектів кількість голосів народних депутатів України, коло питань, які вирішуються виключно законами України, а також визначаються суб'єкти права законодавчої ініціативи, порядок підписання, оприлюднення або повернення законів до парламенту для повторного розгляду і умови набуття ними чинності.

Стаття 94 Конституції України в цілому врегульовує процедуру підписання, оприлюднення законів та набрання ними чинності. Згідно з частиною другою цієї статті Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону, підписаного Головою Верховної Ради України, підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду.

Ця норма Основного Закону України узгоджується з частиною першою статті 106 Конституції України, якою встановлюються повноваження Президента України, зокрема щодо процедури підписання і оприлюднення законів. У пункті 29 частини першої статті 106 Конституції України передбачено, що глава держави «підписує закони, прийняті Верховною Радою України», а згідно з пунктом 30 частини першої цієї статті Президент України «має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України». Визначені в інших статтях Конституції України повноваження Президента України також не стосуються порядку підписання і оприлюднення законів, прийнятих референдумом.

Виходячи із змісту частин першої, другої статті 94 Конституції України Конституційний Суд України дійшов висновку, що в них урегульовано процедуру підписання і оприлюднення законів, прийнятих саме Верховною Радою України. Про це свідчить і та обставина, що статтю 94 Конституції України вміщено в розділі IV «Верховна Рада України», а питання щодо референдумів виокремлені в розділі III «Вибори. Референдум». Процедuru підписання й оприлюднення законів, прийнятих всеукраїнським референдумом, у Конституції України не врегульовано. Це питання виключно законодавчого органу і не належить до компетенції Конституційного Суду України.

Отже, процедура підписання і оприлюднення законів, встановлена частиною другою статті 94 Конституції України, не застосовується до прийнятих референдумом законів.

7. У конституційному поданні від 31 січня 2004 року Президент України ставить питання, чи потребують рішення всеукраїнського референдуму стосовно законів затвердження або схвалення Верховною Радою України. Глава держави посилається на статті 5, 69 Конституції України, офіційне тлумачення яких необхідно дати.

Конституція України передбачає випадки затвердження Верховною Радою України нормативно-правових актів, прийнятих іншим органом. Зокрема, в пункті 31 частини першої статті 85 Основного Закону України визначено повноваження Верховної Ради України щодо затвердження указів Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації. В частині першій статті 135 Конституції України встановлено затвердження Верховною Радою України Конституції Автономної Республіки Крим, яку приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим. Проте жодна зі статей Основного Закону України не передбачає затвердження Верховною Радою України рішень, прийнятих всеукраїнським референдумом.

Конституційний Суд України в Рішенні від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 дійшов висновку, що «...результати народного волевиявлення, отримані через вибори й референдум, є обов'язковими» (абзац четвертий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини).

Отже, рішення всеукраїнського референдуму щодо прийняття законів (внесення до них змін або скасування законів) є остаточним і не потребує затвердження або схвалення Верховною Радою України чи будь-якими іншими органами державної влади України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 13, 51, 62, 63, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. В аспекті порушеного у конституційному поданні питання положення частини другої статті 72 у системному зв'язку зі статтею 5 Конституції України слід розуміти так, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні може реалізувати на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою своє виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України у порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України.

2. В аспекті конституційних подань положення частини другої статті 72 Конституції України в контексті положень статті 5 Конституції України треба розуміти так, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні, здійснюючи своє волевиявлення через всеукраїнський референдум за народною ініціативою, може в порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України, приймати закони України (вносити до них зміни), крім законів, прийняття яких на референдумі не допускається згідно з Конституцією України.

3. Положення частини другої статті 94 Конституції України необхідно розуміти так, що процедура підписання й оприлюднення законів, встановлена нею, не застосовується до законів, прийнятих референдумом.

4. Положення частин другої, третьої статті 5, статті 69 Конституції України слід розуміти так, що рішення всеукраїнського референдуму щодо прийняття законів є остаточним і не потребує будь-якого затвердження, в тому числі Верховною Радою України.

5. Звернути увагу Верховної Ради України, народних депутатів України, Президента України на необхідність ініціювання та приведення існуючого законодавства України з питань референдумів у відповідність до норм чинної Конституції України.

6. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to Decision of the Constitutional Court of Ukraine no. 6-рп/2008 dd. April 16, 2008 on the case upon a constitutional petition of the President of Ukraine concerning official interpretation of provisions of Articles 5.2, 5.3, 69, 72.2, 74, 94.2 and 156.1 of the Constitution (case on adoption of the Constitution and laws of Ukraine at a referendum)*

Headnotes:

1. Provisions of Article 72.2 of the Constitution viewed in a systematic relation to Article 5 of the Constitution should be understood as the people of Ukraine being the bearers of sovereignty and the only source of power in Ukraine may exercise their exclusive right to determine and change the constitutional order in Ukraine at an all-Ukrainian referendum upon popular initiative by means of adopting the Constitution pursuant to procedure which is to be determined in the Constitution and laws of Ukraine.

2. Provisions of Article 72.2 of the Constitution in the context of provisions of Article 5 of the Constitution should be understood as reading that people of Ukraine being bearers of sovereignty and the only source of power in Ukraine when exercising their right at an all-Ukrainian referendum upon popular initiative may adopt (amend) laws of Ukraine pursuant to procedure provided for in the Constitution and laws of Ukraine except for laws that pursuant to the Constitution may not be adopted at a referendum.

3. Provisions of Article 94.2 of the Constitution should be understood as reading that the procedure for signing and promulgation of laws provided for therein should not apply to laws adopted at a referendum.

4. Provisions of Articles 5.2, 5.3 and 69 of the Constitution should be understood as reading that decisions on adopting laws adopted at an All-Ukrainian referendum are final and do not require any approval, including that by the Verkhovna Rada of Ukraine.

Summary:

Pursuant to the Fundamental Law, Ukraine is a sovereign, independent, democratic, social and law-based state (Article 1); the bearer of sovereignty and the only source of power in Ukraine is people (Article 5.2).

Constitutional provision on people's power necessitates introduction of certain mechanisms for its implementation. As provided for in Article 5.2 of the Constitution, people exercise their power both directly and through state bodies and bodies of local self-government. This is a basic provision that is further explained in Article 69 of the Constitution reading that expression of people's will is exercised through elections, referenda and other forms of direct democracy. A referendum is one of the means of exercising power by means of voting by the election corps or a designated part thereof.

The constitutional provisions on referenda in Ukraine are limited to the norms that specify:

— subjects that have a right to initiate a referendum — popular initiative (Article 72.2) and the Verkhovna Rada of Ukraine (Article 85.1.2);

— subjects that are authorized to designate (call) a referendum — the Verkhovna Rada of Ukraine (Article 85.1.2), the President of Ukraine (Article 106.1.6);

— a requirement concerning an obligation to call an all-Ukrainian referendum to resolve issues of altering the territory of Ukraine (Article 73);

— approval at an all-Ukrainian referendum of a draft-law on introducing amendments to Chapter I «General Principles», Chapter III «Elections. Referendum» and Chapter XIII «Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine» adopted by at least two-thirds of the constitutional membership of the Verkhovna Rada of Ukraine (Article 156.1);

— inadmissibility of referenda on draft-laws concerning taxes, budget and amnesty (Article 74).

Organization and procedure for holding referenda pursuant to Article 92.1.20 of the Constitution are provided for exclusively by laws of Ukraine. Currently, these issues are regulated by the Law of Ukraine «On All-Ukrainian Referendum and Local Referenda» dd. July 3, 1991 in the part that does not run contrary to the Constitution and the Law «On Central Election Commission» dd. June 30, 2004.

The Constitution provides that people are the bearers of sovereignty and the only source of power in Ukraine (Article 5.2). Constituent power belongs exclusively to people. The procedure for exercising constituent power by the state is defined by the Constitution and laws of Ukraine.

«Adoption of the Constitution of Ukraine by the Verkhovna Rada of Ukraine was an immediate act of realizing people's sovereignty that only once authorized the Verkhovna Rada of Ukraine to adopt it. Further confirmation thereof is found in Article 85.1 of the Constitution that does not provide for a right of the Verkhovna Rada of Ukraine to adopt the Constitution of Ukraine and Article 156 of the Constitution, according to which a draft-law on introducing amendments to chapters establishing fundamental principles of the constitutional order after adoption by the Verkhovna Rada of Ukraine are to be approved at an all-Ukrainian referendum» (sub-paragraph 4.1 of a motivation part of the Decision of the Constitutional Court no. 3-zp dd. July 11, 1997).

In its Decision no. 6-rp/2005 dd. October 5, 2005, the Constitutional Court stated that «people's power is exercised within the state's territory pursuant to the procedure and in forms provided for in the Constitution and laws of Ukraine» (sub-paragraph 4.4.2.5 of the motivation part). Hence, adoption of a new Constitution (new wording) can be done through constituent power pursuant to the procedure and in forms provided for in the Constitution and laws of Ukraine.

The process of adoption of a new Constitution (new wording) may be initiated only after people of Ukraine have expressed their will as to the need to adopt a new Constitution. The Constitutional Court in its Decision no. 6-rp/2005 dd. October 5, 2005 interpreted that provisions of Article 5.3 of the Constitution on «the right to determine and change the constitutional order in Ukraine belongs exclusively to people and shall not be usurped by the State, its bodies or officials» should be understood as reading that people alone have a right to directly at an all-Ukrainian referendum determine a constitutional order in Ukraine that is to be provided for in the Constitution and change the constitutional order through amending the Fundamental Law pursuant to the procedure provided for in its Chapter XIII» (sub-paragraph 2 of the resolution part).

Pursuant to the Constitution, a form of exercising constituent power by people is an all-Ukrainian referendum that is called on popular initiative upon request of no less than three million citizens of Ukraine who have the right to vote provided that the signatures on designating the referendum were collected in no less than two-thirds of the oblasts with no less than 100 000 signatures in each oblast (Article 72.2). Although the Fundamental Law does not provide for the subject (subjects) of all-Ukrainian referendum upon popular initiative, such referendum may be held on issues mentioned in the constitutional petitions pursuant to the procedure that is to be provided for in the Constitution and laws of Ukraine.

A referendum may be held on the request of no less than three million citizens of Ukraine who have the right to vote provided that the signatures on designating the referendum were collected in no less than two-thirds of the oblasts with no less than 100 000 signatures in each oblast (paragraph 2 Article 72).

Provisions of Article 75 of the Constitution, according to which the only body of legislative power in Ukraine is the parliament — Verkhovna Rada of Ukraine — does not mean that people may not adopt laws directly at a referendum since people are the only source of power in Ukraine (paragraph 2 of Article 5 of the Constitution).

A possibility to hold a legislative referendum is also provided for in Article 74 of the Constitution, according to which a referendum may not be held on issues concerning taxes, budget and amnesty.

According to the contents of Articles 5, 72 and 74 of the Constitution, people as bearers of sovereignty and the only source of power when expressing their will at a referendum may adopt laws and amend or cancel effective laws (except for those on taxes, budget and amnesty) pursuant to the procedure provided for in the Constitution and laws of Ukraine.

Articles 91, 92, 93 and 94 of the Constitution consistently regulate the procedure for exercising the right to adopt laws by the Verkhovna Rada of Ukraine as provided for in Article 85.1.3 of the Fundamental Law — they establish the number of votes of People's Deputies of Ukraine necessary to adopt draft laws, identify scope of issues to be regulated exclusively by laws of Ukraine and list subjects of legislative initiative, procedure for signing, promulgation or return of laws to the parliament for repeat consideration as well as conditions for their enactment.

Article 94 of the Constitution generally regulates the procedure for signing and promulgation of laws as well as their enactment. As provided for in Article 94.2 of the Constitution, the President of Ukraine within fifteen days after having received a law signed by the Chairperson of the Verkhovna Rada of Ukraine signs it undertaking to implement it and officially promulgates or returns it with his/her well-grounded proposals to the Verkhovna Rada of Ukraine for repeat consideration.

This provision of the Fundamental Law corresponds to the provisions of Article 106.1 of the Constitution which establishes the authorities of the President of Ukraine, specifically with regard to the procedure for signing and promulgation of laws. Powers and authorities of the President of Ukraine provided for in other articles of the Constitution also do not regard the procedure for signing and promulgation of laws adopted at a referendum.

The procedure for signing and promulgation of laws adopted at an all-Ukrainian referendum is not regulated by the Constitution. This is to be determined exclusively by the legislature and is beyond the competence of the Constitutional Court.

The procedure for signing and promulgation of laws is provided for in Article 94.2 of the Constitution and is not applied to laws adopted at a referendum.

The Constitution provides for cases of approval by the Verkhovna Rada of Ukraine of legal acts adopted by other bodies. However, none of the Fundamental Law's articles envisages approval of decisions adopted at an all-Ukrainian referendum by the the Verkhovna Rada of Ukraine.

Decisions adopted at an all-Ukrainian referendum on adopting (amending or cancelling) laws are final and require no approval or endorsement by the Verkhovna Rada of Ukraine or any other state bodies of Ukraine.

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Домбровського І. П.
стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі
за конституційними поданнями Президента України
про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5,
статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94,
частини першої статті 156 Конституції України
(справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі)

Конституційний Суд України (далі — Суд) у Рішенні від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) (далі — Рішення) дав офіційне тлумачення, зокрема, положень частини другої статті 72 та статті 5 Конституції України.

За змістом пунктів 1, 2 резолютивної частини Рішення народ на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою може приймати Конституцію України, закони України, вносити зміни до законів (крім законів, прийняття яких на референдумі не допускається згідно з Конституцією України) в порядку, **який має бути визначений Конституцією і законами України** (виділено тут і далі автором).

Вважаю, що Рішення в цій частині є юридично помилковим, не ґрунтується на положеннях Конституції України та не узгоджується з попередніми правовими позиціями Суду.

1. Відповідно до пункту 1 резолютивної частини Рішення «в аспекті порушеного у конституційному поданні питання положення частини другої статті 72 у системному зв'язку зі статтею 5 Конституції України слід розуміти так, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні може реалізувати на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою своє виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України у порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України».

Аналізуючи цю правову позицію Суду, вважаю за необхідне насамперед наголосити на питанні, порушеному в конституційному поданні. Президент України просив роз'яснити, чи є всеукраїнський референдум за народною ініціативою, передбачений частиною другою статті 72, статтею 74 Конституції України, формою здійснення державної влади безпосередньо народом шляхом голосування виборців щодо прийняття нової (нової редакції) Конституції України (конституційне подання від 26 січня 2007 року).

Однак Суд у Рішенні не дав відповіді на поставлене суб'єктом права на конституційне подання питання. Натомість він роз'яснив, як слід розуміти положення частини другої статті 72 у системному зв'язку зі статтею 5 Конституції України про право народу визначати і змінювати конституційний лад, хоч у конституційному поданні такого клопотання не було. Крім того, в Рішенні від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом) Суд уже виклав

свою правову позицію з цього питання, тому підстав досліджувати його ще раз не було.

Таким чином, Суд вийшов за межі конституційного подання і змінив визначений у ньому предмет клопотання на свій розсуд, хоч і зазначив, що дає тлумачення в «аспекті порушеного у конституційному поданні питання».

2. Ухваливши, що народ «може реалізувати на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою своє виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України у порядку, **який має бути визначений Конституцією і законами України**», Суд фактично встановив особливі умови реалізації приписів Основного Закону України, зокрема частин другої, третьої статті 5, статей 69, 72, 74.

Зі змісту пункту 4 мотивувальної частини, пункту 1 резолютивної частини Рішення випливає, що для реалізації зазначеного права необхідно попередньо з'ясувати волю Українського народу щодо необхідності прийняття нової Конституції України і визначити в Конституції та законах України порядок реалізації народом на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою його виключного права визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України.

Тим самим Суд вийшов за межі своїх повноважень, встановлених Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України», і фактично перебрав на себе функції конституцієдавця та законодавця, оскільки тільки вони можуть визначати, які питання врегульовуються Конституцією, а які — законами України.

2.1. Свою позицію стосовно того, що «процес прийняття нової Конституції України (нової редакції) може бути започаткований лише після з'ясування волі Українського народу щодо необхідності прийняття нової Конституції України», Суд обґрунтовує посиланням на Рішення від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000 (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою). За змістом цього Рішення питання «Чи згодні Ви з тим, що Конституція України має прийматися всеукраїнським референдумом?» не може виноситись на всеукраїнський референдум без з'ясування волі народу щодо необхідності прийняття нової Конституції України, оскільки «ставить під сумнів чинність Основного Закону України, що може призвести до послаблення встановлених ним основ конституційного ладу в Україні, прав і свобод людини і громадянина» (абзаци перший, п'ятий підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000).

Однак Суд, посиляючись на зазначене Рішення, не взяв до уваги той факт, що воно було казуальним — ухвалювалося щодо конкретної ситуації, яка виникла у зв'язку з виданням Указу Президента України «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» від 15 січня 2000 року № 65.

Не зважив Суд і на те, що в Рішенні від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 визначення права народу приймати нову Конституцію України було наслідком тлумачення частин другої, третьої статті 5 Конституції України (див.: абзац чет-

вертий підпункту 4.1 пункту 4, абзац третій підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини, пункт 2 резолютивної частини). Про будь-які умови для реалізації цього права у зазначеному Рішенні не йшлося. Тому потреби у додатковому підтвердженні Судом права народу приймати нову Конституцію України або визначенні додаткових умов для його реалізації не було.

У згаданому Рішенні Суд дійшов висновку, що **«результати народного волевиявлення, отримані через вибори й референдум, є обов'язковими»**.

Вважаю логічним, з огляду на зазначену правову позицію та аналіз статей 5, 72, 74 Конституції України, буде висновок про те, що в Конституції України, зокрема в перелічених статтях, ідеться не про консультативний референдум щодо прийняття нової (нової редакції) Конституції України, а про реалізацію народом своєї влади, здійснення волевиявлення, результати якого є обов'язковими і не потребують додаткового схвалення, затвердження або їх імплементації.

Викладене, на мою думку, свідчить про необґрунтованість твердження стосовно необхідності попереднього з'ясування волі Українського народу щодо необхідності прийняття нової Конституції України.

2.2. Що стосується вимоги визначити у Конституції та законах України порядок реалізації народом на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою його виключного права визначити і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції, яка впливає з пункту 1 резолютивної частини Рішення, вважаю за необхідне зазначити таке.

Конституція України за своєю юридичною природою є актом установчої влади, що належить народу. Органи встановленої влади, яка є похідною від установчої, не можуть перебирати на себе повноваження установчої влади, а саме визначити чи змінювати засади конституційного ладу, визначені, зокрема, у статті 5 Конституції України, в тому числі не можуть встановлювати додаткових вимог щодо реалізації відповідних положень Основного Закону України, якщо це прямо не впливає з Конституції України.

Конституція України є цілісним документом, тому Суд, даючи тлумачення окремих її положень, зобов'язаний враховувати всі інші норми Основного Закону України та можливі наслідки прийняття відповідного рішення. За будь-яких умов тлумачення окремих норм Конституції України не повинно суперечити іншим її нормам.

Предмет конституційного регулювання не обмежується Конституцією України, яка у багатьох випадках передбачає законодавче і навіть підзаконне врегулювання певних правовідносин. Згідно з пунктом 20 частини першої статті 92 Конституції України організація і порядок проведення референдумів визначаються виключно законами України.

Слід звернути увагу на те, що ухвалене Рішення є суперечливим і не узгоджується з правовими позиціями, викладеними у попередніх рішеннях Суду.

Так, в абзаці третьому пункту 4 мотивувальної частини Рішення Суд зазначає, що «порядок здійснення установчої влади народом визначається (а не «має бути визначений», як це записано в пункті 1 резолютивної частини Рішення. — Авт.) Конституцією і законами України». В пункті 3 мотивувальної частини Рішення

після цитування пункту 20 частини першої статті 92 Конституції України Суд звертає увагу на те, що «на даний час ці питання регулюються Законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 року № 1286–XII (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., № 33, ст. 443) у частині, що не суперечить Конституції України, та Законом України «Про Центральну виборчу комісію» від 30 червня 2004 року № 1932–IV (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 36, ст. 448)», і посилається на своє Рішення від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000, в якому наголошено, що «всеукраїнський референдум за народною ініціативою може бути проведений відповідно **до чинного законодавства** (абзац третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини)».

Не узгоджується Рішення і з пунктом 2 резолютивної частини Рішення від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005, згідно з яким «положення частини третьої статті 5 Конституції України «право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами» треба розуміти так, що тільки народ має право безпосередньо шляхом всеукраїнського референдуму **визначати конституційний лад в Україні**, який закріплюється Конституцією України, а також **змінювати конституційний лад** внесенням змін до Основного Закону України в порядку, встановленому його розділом XIII».

3. Відповідно до пункту 2 резолютивної частини Рішення «в аспекті конституційних подань положення частини другої статті 72 Конституції України в контексті положень статті 5 Конституції України треба розуміти так, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні, здійснюючи своє волевиявлення через всеукраїнський референдум за народною ініціативою, може **в порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України**, приймати закони України (вносити до них зміни), крім законів, прийняття яких на референдумі не допускається згідно з Конституцією України».

3.1. Виходячи з викладеного в пункті 1 цієї Окремої думки, вважаю, що Суд, ухваливши таке рішення, також вийшов за межі конституційного подання, обумовивши визнане за народом право необгрунтованою умовою.

3.2. Тлумачення положення частини другої статті 72 Конституції України в контексті положень статті 5 Конституції України, що порядок прийняття народом на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою законів України (внесення до них змін) має бути визначений Конституцією і законами України, не узгоджується з положенням пункту 20 частини першої статті 92 Конституції України, згідно з яким організація і порядок проведення референдумів визначаються виключно законами України.

3.3. Пункт 2 резолютивної частини та пункт 5 мотивувальної частини Рішення викладені суперечливо. Так, висновок про те, що народ може в порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України, приймати закони України (вносити до них зміни), крім законів, прийняття яких на референдумі не допус-

кається згідно з Конституцією України, Суд обґрунтовує правовою позицією, викладеною у Рішенні від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000:

«З огляду на положення статті 8 Конституції України щодо прямої дії її норм Конституційний Суд України дійшов висновку, що частина друга статті 72 Конституції України встановлює первинну і принципово важливу правову основу для проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою. **Цей референдум може бути проведений відповідно до чинного законодавства**». Більше того, в Рішенні наголошується, що «Конституційний Суд України підтвердив право народу ініціювати проведення референдуму відповідно до чинного законодавства, до якого можна віднести Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 року в частині, що не суперечить Конституції України».

В результаті такого тлумачення ймовірно є небезпека розуміння та інтерпретації Рішення суб'єктами референдних правовідносин на власний розсуд.

Враховуючи наведене, вважаю, що Рішення в частині висновків про необхідність визначення у Конституції та законах України порядку здійснення народом волевиявлення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою щодо прийняття Конституції України, законів України, внесення змін до законів України **викладено суперечливо, не ґрунтується на положеннях Конституції України та не узгоджується з попередніми правовими позиціями Суду**, зокрема щодо прийняття народом Конституції України.

Суддя Конституційного Суду України

І. Домбровський

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Кампа В. М. стосовно
Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними
поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень
частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72,
статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156
Конституції України

(справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі)

У Рішенні від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 (далі — Рішення) Конституційний Суд України дав тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України. У цій справі Конституційний Суд України, на мою думку, припустився помилкових методологічних підходів, які призвели до деяких хибних правових позицій. У зв'язку з цим на підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» вважаю за необхідне викласти окрему думку стосовно Рішення.

1. Зміст конституційного подання Президента України від 26 січня 2007 року зводиться, зокрема, до необхідності з'ясування Конституційним Судом України питання, чи можливе прийняття народом України на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою нової (нової редакції) Конституції України.

У словосполученні «нова (нова редакція) Конституції України» йдеться про нову Конституцію України в сенсі її нової редакції. Інакше кажучи, словосполучення «нова редакція» є уточненням слова «нова» (Конституція України). Згідно з Великим тлумачним словником української мови уточнення — це поправка, пояснення, доповнення, внесені з метою надання більшої точності чому-небудь¹.

Саме з цих методологічних позицій Конституційний Суд України підійшов до розуміння вжитого в конституційному поданні словосполучення «нова (нова редакція) Конституції України».

2. У конституційному праві України виділяють такі види конституцієдавчих референдумів: установчий та конституційний. Вважається, що прийняття нової Конституції України здійснюється на установчому референдумі, а нової редакції — на конституційному. Але обидва види референдумів базуються на одній і тій самій основі — виключному праві народу визначати і змінювати конституційний лад (стаття 5 Конституції України), тобто реалізовувати установчу владу. Це підтверджується Рішенням Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп (справа про набуття чинності Конституцією України), в якому роз'яснено, що «Конституція України як Основний Закон держави за своєю юридичною природою є актом установчої влади, що належить народу» (пункт 2 мотивувальної частини).

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови. — К.: ВТФ «Перун», 2007. — С. 1520.

3. Прийняття нової редакції Конституції України на конституційному референдумі може здійснюватися як за парламентською (президентською) конституційною ініціативою (стаття 156 Конституції України), так і за народною конституційною ініціативою (частина друга статті 72 Конституції України). Тобто в обох випадках вирішальне слово щодо нової редакції Конституції України належить Українському народу.

4. Конституційний Суд України визначає прийняття нової редакції Конституції України як вияв установчої влади народу. Але при цьому застосовує до народної конституційної ініціативи на всеукраїнському референдумі вимоги, які сформулював стосовно ухвалення на всеукраїнському установчому референдумі за народною ініціативою нової Конституції України (Рішення від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000 (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою)). Тобто Конституційний Суд України застосовує до конституційного референдуму вимоги, сформульовані ним для установчого референдуму.

5. Викладена в Рішенні від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000 правова позиція Конституційного Суду України полягає в тому, що процес прийняття нової Конституції України повинен проходити у два етапи: 1) цей процес може бути започаткований лише після з'ясування волі Українського народу щодо необхідності прийняття нової Конституції України, тобто потрібен консультативний референдум; 2) на другому етапі має бути проведений імперативний референдум щодо проекту нової Конституції України.

Однак застосування до конституційного референдуму за народною ініціативою вимоги щодо обов'язкового попереднього з'ясування волі народу, тобто вимоги, яка стосується прийняття нової Конституції України, не ґрунтується на конституційних приписах та правових позиціях Конституційного Суду України. Стаття 156 Конституції України, визначаючи вимоги до проведення конституційного референдуму за парламентською чи президентською конституційною ініціативою, не містить вимог щодо проведення двох референдумів. Всеукраїнський конституційний референдум за народною ініціативою також не повинен проводитися двічі, оскільки цей референдум і референдум за парламентською (президентською) конституційною ініціативою є юридично рівноцінними.

Проведення двох референдумів для прийняття нової редакції Конституції України за народною конституційною ініціативою призводить до виникнення додаткових матеріальних, часових витрат громадян тощо. Рішенням Конституційний Суд України певною мірою обмежив зміст і обсяг права народу на всеукраїнський конституційний референдум за народною ініціативою. Вважаю, що порядок затвердження нової редакції Конституції України на цьому референдумі має бути аналогічним тому, який передбачено для всеукраїнського конституційного референдуму за парламентською (президентською) ініціативою (стаття 156 Конституції України).

6. На мій погляд, Конституційний Суд України у Рішенні виходить з хибної методологічної ідеї про протилежність народної і парламентської (президентської) конституційної ініціативи. Дійсно, такою була практика в 1996, 2000 та 2004 ро-

ках, коли конституційна реформа використовувалася одними політичними силами для боротьби з іншими політичними силами. Натомість Конституційний Суд України повинен формувати свої правові позиції виходячи з методології досягнення суспільного консенсусу, в основі якого — ідея народного суверенітету. Це означає, що саме народ є інструментом суспільного консенсусу, який полягає у досягненні громадянської злагоди з найважливіших питань суспільно-політичного і правового життя. Народ є арбітром у конфліктах між органами державної влади, які виступають інструментами політичних інтересів та досягнення політичних компромісів. Тому неприпустимим є обмеження права народу забезпечувати суспільний консенсус у процесі прийняття нової редакції Конституції України та надання переваги у цьому процесі ініціативам органів державної влади, які, в кращому випадку, можуть досягти політичного компромісу.

7. Процедура ухвалення нової редакції Конституції України на всеукраїнському конституційному референдумі за народною ініціативою вимагає збалансованої діяльності Президента України, Верховної Ради України, Центральної виборчої комісії та інших органів державної влади. Контроль за дотриманням зазначених принципів у проєкті нової редакції Конституції України по праву належить Конституційному Суду України.

Участь громадян, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, політичних партій, інших суб'єктів референдного процесу в організації та проведенні всеукраїнського конституційного референдуму за народною ініціативою визначається законом. У Рішенні правильно акцентовано на тому, що порядок проведення всеукраїнського конституційного референдуму за народною ініціативою має бути визначений Конституцією і законами України. Вважаю, що врегулювання порядку участі зазначених суб'єктів у конституційному процесі також є обов'язком законодавця.

Висновки:

1. У Рішенні не розмежовано процедуру проведення всеукраїнського установчого та конституційного референдуму за народною ініціативою. Це призвело до необґрунтованого розширення вимог щодо ухвалення нової редакції Конституції України на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою, що в свою чергу звузило зміст і обсяг права народу на цей референдум.

2. Всеукраїнський референдум за народною конституційною ініціативою необхідно розглядати як тотожне поняття всеукраїнському референдуму за парламентською (президентською) конституційною ініціативою з усіма юридичними наслідками, що впливають.

3. У Рішенні допущено протиставлення народної та парламентської (президентської) конституційної ініціативи, що фактично означає визнання нерівності цих ініціатив та перевагу парламентської (президентської) ініціативи над народною конституційною ініціативою.

Таким чином, через помилкові методологічні підходи Рішення містить деякі правові хиби, які можуть негативно вплинути на реалізацію права народу на всеукраїнський конституційний референдум за народною ініціативою.

Суддя Конституційного Суду України

В. Кампо

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Мачужак Я. В. стосовно
Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними
поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень
частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72,
статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156
Конституції України

(справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі)

Відповідно до статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» вважаю за необхідне викласти окрему думку стосовно розуміння і наступного застосування Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) (далі — Рішення) у правовідносинах щодо проведення всеукраїнських референдумів за народною ініціативою.

Погоджуючись у цілому з Рішенням і підтримуючи правову позицію, згідно з якою народ може реалізувати своє виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою, водночас висловлюю деякі зауваження до змісту Рішення, зокрема до пункту 1 резолютивної частини, які зводяться до такого.

Закріплений у частині другій статті 5 Конституції України принцип народного суверенітету організації і здійснення державної влади означає, що установча влада є невід'ємною від народу, який, уповноважуючи певні органи на здійснення державної влади (стаття 6 Конституції України) та виділяючи серед тріади цих органів Верховну Раду України як єдиний законодавчий орган, не передає при цьому свого суверенітету і залишається єдиним джерелом влади в Україні.

Конституція України не надає право приймати Основний Закон держави жодному органу державної влади і не містить з цього питання жодних положень, однак, закріпивши в частині третій статті 5 за народом виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні, відповідно залишила за народом право за його ж ініціативою приймати (затверджувати) Конституцію України, у разі необхідності вносити до неї зміни (приймати нову редакцію).

Такий висновок ґрунтується на раніше висловлених правових позиціях Конституційного Суду України, які наведені в Рішенні, на застосуванні у сукупності системного, логічного (зокрема телеологічного) способів тлумачення положень преамбули, статей 1, 5, 8, 38, 69, 72, 156 Конституції України.

Оскільки в науці конституційного права під поняттям конституційного ладу розуміється сукупність усіх правовідносин, спричинених і закріплених Конституцією, то зміст пункту 1 резолютивної частини Рішення слід сприймати не у вузькому значенні — як можливість народу приймати (затверджувати) чи змінювати поло-

ження розділів I, III, XIII Конституції України, в яких закріплено лише основи конституційного ладу, а як право народу на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою, здійснюючи своє волевиявлення, безпосередньо приймати Конституцію України (затверджувати в цілому або приймати її нову редакцію), вносити зміни до будь-якого розділу.

Конституційне закріплення принципу народного суверенітету потребує запровадження правових механізмів його реалізації.

Проголошення України як демократичної, соціальної і правової держави (стаття 1 Конституції України) зумовлює всі суб'єкти публічно-правових відносин діяти відповідно до Конституції та законів України.

Якщо Український народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади та наділений виключним правом визначати і змінювати конституційний лад в Україні, яке не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами, то в Конституції та законах України має бути визначено обсяг і зміст цього права, в який спосіб і в якому порядку це право здійснюється.

В Україні воля народу щодо визначення і зміни конституційного ладу, прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою є первинною, визначальною для органів законодавчої, виконавчої та судової влади і має насамперед бути реалізованою в їх діяльності.

Оскільки право народу не може бути використане для цілей, які суперечать загальноновизнаним принципам демократичної, соціальної і правової держави, то Конституційний Суд України, враховуючи закріплений у статті 8 Основного Закону України принцип верховенства Конституції України, обґрунтовано застеріг у Рішенні, що волевиявлення народу через всеукраїнський референдум за народною ініціативою може здійснюватись у порядку, який має бути визначений у Конституції і відповідних законах України.

Однак народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні не зможе реалізувати своє волевиявлення на здійснення влади, зокрема прийняття Конституції України безпосередньо на всеукраїнському референдумі, без забезпечення законодавчим органом — Верховною Радою України — відповідного правового поля, в якому мають діяти всі суб'єкти, що беруть участь у проведенні всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Тому в мотивувальній частині Рішення мало б міститися застереження щодо обов'язку Верховної Ради України прийняти відповідні конституційні та органічні закони з метою здійснення народом влади безпосередньо в будь-який час, коли він виявить волю і вважатиме за необхідне.

Закони України, спрямовані на реалізацію положень статей 5, 38, 69, 72, 73, 74, 156 Конституції України щодо здійснення права народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні, проведення референдумів, інших форм безпосередньої демократії, повинні бути прийняті невідкладно відповідно до положень частини другої статті 8 Конституції України.

З метою реалізації права народу здійснювати владу безпосередньо Президент України як глава держави, гарант додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина згідно з положеннями статті 93 Конституції України повноважний внести на розгляд Верховної Ради України відповідні законопроєк-

ти щодо проведення референдумів в Україні, які мають бути розглянуті позачергово.

Правове урегулювання форм безпосередньої демократії, зокрема референдуму за народною ініціативою, повинно органічно поєднати ці форми із способами і засобами, які притаманні представницькій демократії, щоб вони взаємодоповнювали одне одного і найповніше відповідали положенням статті 1 Конституції України.

Але якщо закони України, якими мають визначитися організація і порядок проведення референдумів, реалізація результатів народного волевиявлення тощо, з тих чи інших причин не будуть прийняті або не наберуть чинності, то це не означатиме, що всеукраїнський референдум за народною ініціативою щодо необхідності прийняття нової Конституції України (її нової редакції) взагалі не може бути проведений.

У сучасній конституційній практиці України відомий факт проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою щодо внесення змін до Конституції України згідно з Указом Президента України «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» від 15 січня 2000 року № 65.

Положення частини другої статті 5 Конституції України щодо права народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні означає й те, що це право не підлягає обмеженню будь-яким легітимним способом органами державної влади або їх посадовими особами. Норми Конституції України є нормами прямої дії і можуть бути реалізовані народом щодо здійснення ним своїх прав безпосередньо.

Вирішення питання про прийняття (затвердження) Конституції України (її нової редакції) на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою має здійснюватися органами державної влади з дотриманням принципів і засад демократичної, правової держави відповідно до приписів статей 3, 5, 6, 8, 19, 38, 69, 71, 72, 73, 74, 75, пункту 2 частини першої статті 85, пункту 20 частини першої статті 92, статті 102, пункту 6 частини першої статті 106 Конституції України.

Суддя Конституційного Суду України

Я. Мачужак

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням 63 народних депутатів України
про офіційне тлумачення положень статті 18 Закону України
«Про Вищу раду юстиції»
(справа щодо припинення повноважень члена Вищої ради юстиції)

м. Київ
17 квітня 2008 року
№ 7-рп/2008

Справа № 1-21/2008

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича — доповідача,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 63 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень статті 18 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року № 22/98-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., № 25, ст. 146).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 63 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно з частиною першою статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційній інтерпретації положень статті 18 Закону України «Про Вищу раду юстиції».

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А. С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 63 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 18 Закону України «Про Вищу раду юстиції» (далі — Закон), у контексті яких просить роз'яснити:

1) чи передбачають ці положення можливість припинення повноважень члена Вищої ради юстиції суб'єктом формування її складу поза встановленими нею підставами;

2) чи допускається припинення повноважень члена Вищої ради юстиції суб'єктом формування її складу через порушення ним присяги або скоєння аморального вчинку за відсутності оцінки Вищою радою юстиції цих фактів та рішення про наявність підстав для припинення повноважень члена Вищої ради юстиції.

Народні депутати України також просять дати офіційне тлумачення терміна «аморальний вчинок», застосованого в абзаці першому пункту 8 частини першої цієї статті.

Автори клопотання вважають, що незважаючи на те, чи член Вищої ради юстиції призначений органом, чи він входить до її складу за посадою, рішення щодо доцільності продовження його повноважень у разі порушення ним присяги або скоєння аморального вчинку приймає Вища рада юстиції й направляє до органу, який його призначив.

2. Свої позиції щодо питань, порушених у конституційному поданні, висловили Президент України, Голова Верховного Суду України, Генеральна прокуратура України, Вища рада юстиції, Міністерство юстиції України, Спілка адвокатів України, вчені Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Одеської національної юридичної академії, Львівського національного університету імені Івана Франка.

3. Вирішуючи питання про офіційне тлумачення положень статті 18 Закону, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. У статті 131 Конституції України зазначено, що Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до Вищої ради юстиції по три члени, а всеукраїнська конференція працівників прокуратури — двох членів Вищої ради юстиції. До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції України, Генеральний прокурор України.

Порядок призначення членів Вищої ради юстиції закріплено у статтях 8, 9, 10, 11, 12, 13, а підстави припинення їх повноважень — у частині першій статті 18 Закону.

Зі змісту конституційного подання випливає, що перше питання народних депутатів України зводиться до тлумачення саме положень частини першої цієї статті.

Системний аналіз цих положень та Закону в цілому, здійснений Конституційним Судом України, свідчить, що перелік підстав для припинення повноважень члена Вищої ради юстиції, встановлених частиною першою статті 18 Закону, є вичерпним і не допускає припинення повноважень з інших підстав органом, що його призначив.

3.2. З другого питання суб'єкта конституційного подання вбачається необхідність офіційного тлумачення положення частини другої статті 18 Закону, за яким рішення про припинення повноважень члена Вищої ради юстиції у випадках, передбачених пунктом 8 частини першої цієї статті, тобто у разі порушення ним присяги або скоєння аморального вчинку, приймається органом, що призначив члена Вищої ради юстиції.

Народні депутати України вважають, що Вища рада юстиції при припиненні повноважень члена Вищої ради юстиції у таких випадках, має надати органу, що його призначив, оцінку цих фактів та рішення про наявність підстав для припинення таких повноважень.

З'ясування змісту частини другої статті 18 Закону в системному зв'язку з абзацом другим пункту 8 частини першої цієї статті свідчить, що для припинення суб'єктом призначення повноважень члена Вищої ради юстиції у разі порушення ним присяги або скоєння аморального вчинку оцінка і рішення Вищої ради юстиції не передбачені. Законодавець встановив, що Вища рада юстиції приймає рішення тільки щодо доцільності припинення повноважень особою, яка входить до її складу за посадою, якщо нею порушено присягу, і направляє це рішення до органу, що її обрав чи призначив.

З огляду на викладене Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини другої статті 18 Закону в контексті положень пункту 8 частини першої цієї статті в аспекті конституційного подання треба розуміти так, що рішення про припинення повноважень члена Вищої ради юстиції у разі порушення ним присяги або скоєння аморального вчинку приймається органом, що його призначив, і надання цьому органу Вищою радою юстиції оцінки таких фактів та рішення про наявність підстав припинення повноважень Законом не визначено.

Разом з тим Конституційний Суд України зазначає, що при порушенні присяги членом Вищої ради юстиції, який призначений відповідним органом, Вища рада юстиції може надати цьому органу оцінку такого факту.

3.3. Народні депутати України також просять дати офіційне тлумачення терміна «аморальний вчинок», застосованого в абзаці першому пункту 8 частини першої статті 18 Закону.

Згідно з пунктом 4 частини другої статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні зазначається правове обґрунтування тверджень щодо необхідності в офіційному тлумаченні, проте суб'єкт права на конституційне подання цих вимог не дотримав. Отже, конституційне

провадження у цій частині підлягає припиненню на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтею 13, пунктом 2 статті 45, статтями 51, 62, 63, 66, 67, 69, частиною першою статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Положення частини першої статті 18 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року № 22/98–ВР в аспекті конституційного подання треба розуміти так, що перелік підстав для припинення повноважень члена Вищої ради юстиції органом, що його призначив, є вичерпним, припинення повноважень за інших підстав зазначеним Законом не встановлено.

2. В аспекті конституційного подання положення частини другої статті 18 Закону України «Про Вищу раду юстиції» у взаємозв'язку з положенням абзацу першого пункту 8 частини першої цієї статті треба розуміти так, що рішення про припинення повноважень члена Вищої ради юстиції у разі порушення ним присяги приймає орган, що його призначив, і надання цьому органу Вищою радою юстиції оцінки таких фактів та рішення про наявність підстав для припинення повноважень вказаним Законом не передбачено.

3. Припинити конституційне провадження щодо офіційного тлумачення терміна «аморальний вчинок», застосованого в абзаці першому пункту 8 частини першої статті 18 Закону України «Про Вищу раду юстиції», на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine no. 7-rp/2008 dd. April 17, 2008 on the case upon a constitutional petition of 63 People's Deputies of Ukraine concerning official interpretation of provisions of Article 18 of the Law of Ukraine «On High Council of Justice» (case on termination of authorities of a member of the High Council of Justice)*

Headnotes:

1. Provisions of Article 18.1 of the Law of Ukraine «On High Council of Justice» dd. January 15, 1998 in the context of the constitutional petition should be understood as reading that a list of grounds for terminating authorities of a member of the High Council of Justice by the body that appointed him/her is exhaustive; other grounds for termination of authorities than those provided for by law were not found.

2. In the context of the constitutional petition, provisions of Article 18.2 of the Law of Ukraine «On High Council of Justice» in connection to paragraph 1 of Article 18.1.8 of this law should be understood as reading that a decision on termination of authorities of a member of the High Council of Justice in the event of his/her violation of the oath is taken by the body that appointed him/her. The Law does not contain a provision, according to which the High Council of Justice is to provide the respective body with an assessment of such facts and a decision concerning the presence of grounds for termination of authorities.

3. Constitutional proceedings concerning official interpretation of the term «immoral act» as used in paragraph 1 of Article 18.1.8 of the Law of Ukraine «On High Council of Justice» should be terminated on the basis of provisions of Article 45.2 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine» — non-conformity of the constitutional petition with the requirements prescribed by the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine».

Summary:

Article 131 of the Constitution reads that the High Council of Justice consists of twenty members. Verkhovna Rada of Ukraine, President of Ukraine, Congress of Judges of Ukraine, Congress of the Bar and Congress of representatives of legal higher education institutions and research institutions each appoint three members of the High Council of Justice, and the All-Ukrainian Conference of Prosecutors — two members of the High Council of Justice. Members of the High Council of Justice ex officio are the President of the Supreme Court of Ukraine, Minister of Justice of Ukraine and the Prosecutor General of Ukraine.

The procedure for appointing members of the High Council of Justice is set forth in Articles 8, 9, 10, 11, 12 and 13 and the procedure for termination of their authorities — in paragraph 1 of Article 18 of the Law «On High Council of Justice» (hereinafter referred to as the Law). The list of grounds for termination of authorities of a member of the High Council of Justice as provided for in Article 18.1 of the Law is exhaustive and does not allow termination of authorities on other grounds by the body that appointed him/her.

Analysis of the contents of Article 18.2 of the Law in systemic connection with the provisions of paragraph 2 of Article 18.1.8 of the Law demonstrates that the procedure for termination of authorities by the body that appointed a member of the High Council of Justice on the grounds of his/her violation of the oath or commitment of an immoral act does not include provision of an assessment and a decision of the

High Council of Justice. The legislator established that the High Council of Justice takes decisions only to recommend termination of authorities of the person who is a member thereof ex officio if such a person violated the oath and forwards this decision to the body that elected or appointed him/her.

Provisions of Article 18.2 of the Law in the context of provisions of Article 18.1.8 of the Law from the point of view of the constitutional petition should be understood as reading that a decision on termination of authorities of a members of the High Council of Justice in the event of his/her violation of the oath or commitments of an immoral act is to be taken by the body that appointed him/her. The law does not envisage provision of an assessment and a decision of the High Council of Justice on the presence of grounds for termination of authorities.

At the same time, the Constitutional Court believes that in the event of a violation of the oath by a member of the High Council of Justice appointed by a respective body, the High Council of Justice may provide this body with its assessment of such fact.

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин шостої, десятої, одинадцятої, дванадцятої, тринадцятої, сімнадцятої, дев'ятнадцятої статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність», постанов Кабінету Міністрів України «Про призначення членів наглядової ради відкритого акціонерного товариства «Державний експортно-імпорتنний банк України», «Про призначення членів наглядової ради відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України», «Про внесення змін до Статуту відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України»

м. Київ
22 січня 2008 року
№ 6-уп/2008

Справа № 1-12/2008

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижак Андрія Андрійовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на пленарному засіданні питання про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин шостої, десятої, одинадцятої, дванадцятої, тринадцятої, сімнадцятої, дев'ятнадцятої статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 5-6, ст. 30) в

редакції Закону України «Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 22 грудня 2006 року № 532-V (Відомості Верховної Ради України, 2007 р., № 10, ст. 90), постанов Кабінету Міністрів України «Про призначення членів наглядової ради відкритого акціонерного товариства «Державний експортно-імпортний банк України» від 14 березня 2007 року № 431 (Урядовий кур'єр, 2007 р., 22 березня), «Про призначення членів наглядової ради відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» від 14 березня 2007 року № 432 (Офіційний вісник України, 2007 р., № 20, ст. 793), «Про внесення змін до Статуту відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» від 14 березня 2007 року № 433 (Офіційний вісник України, 2007 р., № 20, ст. 794).

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Президент України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про банки і банківську діяльність» (далі — Закон), а саме:

— частини шостої статті 7 щодо здійснення Кабінетом Міністрів України управління державним банком у випадках, встановлених статутом державного банку;

— частини десятої, одинадцятої, дванадцятої, тринадцятої, дев'ятнадцятої статті 7 щодо надання права Кабінету Міністрів України призначати п'ятьох членів наглядової ради державного банку та припиняти своїм рішенням їх повноваження і щодо зменшення кількості членів наглядових рад, яких призначають Президент України та Верховна Рада України (з семи до п'яти);

— частини сімнадцятої статті 7 щодо правомочності засідання наглядової ради за наявності не менше десяти її членів.

Глава держави стверджує також про неконституційність постанов Кабінету Міністрів України «Про призначення членів наглядової ради відкритого акціонерного товариства «Державний експортно-імпортний банк України», «Про призначення членів наглядової ради відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України», «Про внесення змін до Статуту відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України».

2. Обгрунтовуючи свою позицію, автор клопотання зазначає, що Законом докорінно змінено існуючий порядок здійснення державою повноважень власника державного банку, оскільки зменшення кількості членів наглядових рад, яких призначають Президент України і Верховна Рада України, та одночасне надання права Кабінету Міністрів України формувати склад наглядової ради державного банку обмежує конституційні повноваження Президента України як гаранта державного суверенітету України щодо додержання прав і свобод людини і громадянина (стаття 102 Конституції України) і щодо забезпечення національної

безпеки держави (пункт 1 частини першої статті 106 Конституції України), ставить під загрозу забезпечення державою економічної безпеки, що є однією з найважливіших її функцій (частина перша статті 17 Конституції України).

Порядок здійснення Кабінетом Міністрів України управління державним банком як об'єктом державної власності на підставі ним же постановленого нормативно-правового акта — статуту державного банку, запровадженого змінами до Закону, фактично надає уряду можливість перебрати на себе необмежені повноваження щодо управління державним банком. Це суперечить пункту 5 статті 116 Конституції України, оскільки таке право Кабінет Міністрів України має безпосередньо одержати лише на підставі закону, а не в опосередкований спосіб.

3. Конституційний Суд України Ухвалою від 6 вересня 2007 року відкрив конституційне провадження у цій справі, а Ухвалою від 9 жовтня 2007 року постановив провести її розгляд у формі письмового слухання.

4. До Конституційного Суду України 17 січня 2008 року надійшла письмова заява Президента України про відкликання конституційного подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону та постанов Кабінету Міністрів України «Про призначення членів наглядової ради відкритого акціонерного товариства «Державний експортно-імпорتنний банк України», «Про призначення членів наглядової ради відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України», «Про внесення змін до Статуту відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України».

Відповідно до частини першої статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне подання може бути відкликано за письмовою заявою суб'єкта, який його направив до Конституційного Суду України, в будь-який час до дня розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Отже, є підстава для припинення конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 44, 51, 52 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 2 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин шостої, десятої, одинадцятої, дванадцятої, тринадцятої, сімнадцятої, дев'ятнадцятої статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-III в редакції Закону України «Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 22 грудня 2006 року № 532-V, постанов Кабінету Міністрів України «Про призначення членів наглядової ради відкритого акціонерного товариства «Державний експортно-імпорتنний банк України» від 14 березня 2007 року № 431, «Про призначення членів наглядової ради відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» від 14 березня 2007 року № 432, «Про

внесення змін до Статуту відкритого акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» від 14 березня 2007 року № 433 у зв'язку з письмовою заявою Президента України про відкликання його конституційного подання.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження
у справі за конституційним поданням 37 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
Указу Президента України «Про призначення позачергових виборів
до Верховної Ради України у зв'язку з неповноважністю
Верховної Ради України та достроковим припиненням
її повноважень»

м. Київ
6 лютого 2008 року
№ 11-уп/2008

Справа № 1-14/2008

Конституційний Суд України у складі суддів:

Бринцева Василя Дмитровича — головуючого,
Головіна Анатолія Сергійовича — доповідача,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні питання про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 37 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про призначення позачергових виборів до Верховної Ради України у зв'язку з неповноважністю Верховної Ради України та достроковим припиненням її повноважень» від 5 червня 2007 року № 497 (із змінами, внесеними згідно з Указом Президента України від 31 липня 2007 року № 675 (Офіційний вісник Президента України, 2007 р., № 14, ст. 235; № 20, ст. 413).

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А. С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. До Конституційного Суду України 15 серпня 2007 року надійшло конституційне подання 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції

України (конституційності) Указу Президента України «Про призначення позачергових виборів до Верховної Ради України у зв'язку з неповноважністю Верховної Ради України та достроковим припиненням її повноважень» (далі — Указ).

Автори клопотання стверджують, що Указ не відповідає Конституції України (є неконституційним), зокрема статтям 5, 6, 19, 77, 81, 82, 90, 106, 124, 150.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 24 вересня 2007 року відкрила конституційне провадження у цій справі.

3. Вирішуючи питання про припинення конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до частини першої статті 150 Конституції України суб'єктом права на конституційне подання з питань відповідності Конституції України (конституційності) актів Президента України є, зокрема, не менш як сорок п'ять народних депутатів України.

2 червня 2007 року Міжпартійний з'їзд виборчого блоку політичних партій «Блок Юлії Тимошенко» на підставі пункту 6 частини другої, частини шостої статті 81 Конституції України прийняв рішення про дострокове припинення повноважень окремих народних депутатів України. Серед них, як встановлено за матеріалами справи, було припинено повноваження восьми народних депутатів України, які згодом підписали конституційне подання у цій справі, а саме: Олійника В. М., Антіпова О. М., Луцького М. Г., Єдіна О. Й., Сінченка С. Г., Стасів Л. В., Ковтуненка О. В., Замковенка М. І.

Міжпартійний з'їзд Блоку «Наша Україна», який відбувся 19 квітня 2007 року, достроково припинив повноваження народного депутата України Гнатенка Л. М., який теж підписав це конституційне подання.

Таким чином, кількість народних депутатів України, які на час звернення до Конституційного Суду України мали такий статус, становила 37 осіб, і тому вони не можуть вважатися суб'єктом права на конституційне подання.

Згідно з пунктом 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» та § 51 Регламенту Конституційного Суду України відсутність встановленого Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» права на конституційне подання є підставою для припинення конституційного провадження у справі.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 150, 153 Конституції України, статтею 40, пунктом 1 статті 45, статтею 51 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

УХВАЛИВ:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням 37 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про призначення позачергових виборів до Верховної Ради України у зв'язку з неповноважністю Верховної Ради України та

достроковим припиненням її повноважень» від 5 червня 2007 року № 497 (із змінами, внесеними згідно з Указом Президента України від 31 липня 2007 року № 675) на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність встановленого Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» права на конституційне подання.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) указів Президента України від 6 вересня 2007 року № 824 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 вересня 2007 року «Про стан керівництва транспортною галуззю» та від 6 вересня 2007 року № 825 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 вересня 2007 року «Про стан керівництва у сфері запобігання, реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного характеру»

м. Київ
2 квітня 2008 року
№ 21-уп/2008

Справа № 1-20/2008

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Станік Сюзанни Романівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича — доповідача,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) указів Президента України від 6 вересня 2007 року № 824 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 вересня 2007 року «Про стан керівництва транспортною галуззю» (Офіційний вісник Президента України, 2007 р., № 25, ст. 575) та від 6 вересня 2007 року № 825 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 вересня 2007 року «Про стан керівництва у сфері запобігання, реагування та ліквідації наслідків надзви-

чайних ситуацій техногенного, природного характеру» (Офіційний вісник Президента України, 2007 р., № 25, ст. 576).

Заслухавши суддю-доповідача Ткачука П. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

УСТАНОВИВ:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 55 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (неконституційними), укази Президента України від 6 вересня 2007 року № 824 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 вересня 2007 року «Про стан керівництва транспортною галуззю» та від 6 вересня 2007 року № 825 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 вересня 2007 року «Про стан керівництва у сфері запобігання, реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного характеру» (далі — Укази).

Указами вводяться в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України, якими визнано за необхідне відсторонити від виконання повноважень Міністра транспорту та зв'язку України М. Рудьковського і Міністра України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи Н. Шуфрича.

Народні депутати України стверджують, що Рада національної безпеки і оборони України відсторонила від виконання повноважень Міністра транспорту та зв'язку України М. Рудьковського, Міністра України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи Н. Шуфрича, чим вийшла за межі своїх повноважень.

Крім того, автори клопотання зазначають, що Укази, якими введені в дію вказані рішення Ради національної безпеки і оборони України, не скріплені підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання, що також є порушенням Конституції України.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 30 листопада 2007 року відкрила конституційне провадження у цій справі й запропонувала розглянути її на пленарному засіданні Конституційного Суду України у формі письмового слухання.

3. Під час розгляду Конституційним Судом України справи Верховна Рада України 18 грудня 2007 року прийняла Постанову «Про припинення повноважень членів Кабінету Міністрів України» № 9-VI (Відомості Верховної Ради України, 2008 р., № 1, ст. 3), якою звільнила М. Рудьковського з посади Міністра транспорту та зв'язку України, а Н. Шуфрича з посади Міністра України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. Таким чином, звільнення М. Рудьковського і Н. Шуфрича відбулося не на підставі введених у дію Указами рішень Ради національної безпеки і оборони України, а у зв'язку зі складенням Кабінетом Міністрів України повноважень перед новообраною Верховною Радою України.

Оскільки Укази не вплинули на правові відносини, а з прийняттям Верховною Радою України зазначеної постанови фактично вичерпали свою дію, Конституційний Суд України вважає, що є підстави для припинення конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтею 13, пунктом 3 статті 45, статтею 51 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України від 6 вересня 2007 року № 824 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 вересня 2007 року «Про стан керівництва транспортною галуззю» та Указу Президента України від 6 вересня 2007 року № 825 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 вересня 2007 року «Про стан керівництва у сфері запобігання, реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного характеру» на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» через непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 13, частини другої статті 16 Кодексу України про надра, частини третьої статті 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»

м. Київ
8 квітня 2008 року
№ 22-уп/2008

Справа № 1-11/2008

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуєчого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича — доповідача,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні питання про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 13, частини другої статті 16 Кодексу України про надра від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 36, ст. 340), частини третьої статті 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 41, ст. 546).

Заслухавши суддю-доповідача Джуня В. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 59 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати некон-

ституційними положення статті 13, частини другої статті 16 Кодексу України про надра від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР (далі — Кодекс), частини третьої статті 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII (далі — Закон).

Неконституційність зазначених приписів, якими допускається можливість надання у користування надр та інших природних ресурсів особам, котрі не є громадянами України, а також іноземним юридичним особам та юридичним особам за участю іноземних юридичних осіб та фізичних осіб, обґрунтовується їх невідповідністю положенням статті 13 Конституції України, за якою земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Згідно з цією конституційною нормою права власника від імені Українського народу здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України. На думку авторів клопотання, вказані норми Кодексу і Закону порушують право власності Українського народу на природні ресурси з огляду на їх невідновлюваність.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 11 листопада 2007 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

3. Конституційний Суд України Ухвалою від 5 вересня 2007 року № 37-у/2007 відкрив конституційне провадження у справі, а Ухвалою від 11 вересня 2007 року № 33-уп/2007 постановив провести розгляд справи на пленарному засіданні Конституційного Суду України у формі усного слухання.

4. У процесі розгляду справи Конституційний Суд України виявив, що суб'єктом права на конституційне подання не було наведено правової аргументації щодо невідповідності приписів статті 13, частини другої статті 16 Кодексу, частини третьої статті 38 Закону положенням статті 13 Конституції України.

За Законом України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні повинне зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта або окремих його положень (пункт 4 частини другої статті 39); предметом розгляду Конституційного Суду України може бути конституційне подання, в якому викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (частина перша статті 71). Відсутність обґрунтування невідповідності правового акта Конституції України є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом. За таких

обставин Конституційний Суд України має припинити конституційне провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтею 13, пунктом 4 частини другої статті 39, пунктом 2 статті 45, статтями 51, 52, 71 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

У Х В А Л И В:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 13, частини другої статті 16 Кодексу України про надра від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР, частини третьої статті 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кібальника Володимира Павловича щодо офіційного тлумачення статті 366 Кримінального кодексу України

м. Київ

13 травня 2008 року

№ 24-уп/2008

Справа № 1-24/2008

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича — доповідача,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Мачужак Ярослави Василівни,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне звернення Кібальник Антоніни Олексіївни, Кібальника Олексія Павловича, Некози Миколи Миколайовича, представника Верховного Суду України Хавронюка Миколи Івановича — заступника керівника апарату Верховного Суду України — начальника правового управління,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянина Кібальника Володимира Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 366 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25–26, ст. 131).

Заслухавши суддю-доповідача Колоса М. І., пояснення Кібальник А. О., Кібальника О. П., Некози М. М., Хавронюка М. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Кібальник В. П. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 366 Кримінального кодексу України (далі — Кодекс) та

роз'яснити поняття «офіційний документ», що міститься в частині першій статті 366 Кодексу.

Необхідність в офіційному тлумаченні заявник обґрунтовує неоднозначністю застосування судами загальної юрисдикції поняття «офіційний документ» у процесі розгляду кримінальних справ за обвинуваченням осіб у службовому піддробленні, що, на думку громадянина Кібальника В. П., призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

2. На пленарному засіданні Конституційного Суду України представники суб'єкта права на конституційне звернення та Верховного Суду України обґрунтували свої позиції з питань, порушених у клопотанні.

3. Конституційний Суд України дослідив позиції органів державної влади, вчених з проблем документознавства, кримінального права та кримінального процесу, а також узагальнену практику апеляційних судів України з приводу розгляду кримінальних справ за обвинуваченням службових осіб у скоєнні злочину, передбаченого положеннями статті 366 Кодексу.

4. Вирішуючи поставлені у конституційному зверненні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

4.1. Згідно зі статтею 47 Закону України «Про судоустрій України» Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції; він здійснює правосуддя, забезпечує однакове застосування законодавства усіма судами загальної юрисдикції.

Касаційна скарга Кібальника О. П. і його захисника на вирок Володимир-Волинського міського суду Волинської області від 15 червня 2006 року та ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Волинської області від 5 вересня 2006 року Верховним Судом України по суті не розглядалися. Постановою судді Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 19 лютого 2007 року на підставі статті 388 Кримінально-процесуального кодексу України автору скарги було відмовлено у витребуванні кримінальної справи.

4.2. Відповідно до пункту 4 частини другої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні має бути наведене правове обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України.

Підставою для конституційного звернення згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Аналіз конституційного звернення та матеріалів справи вказує на те, що фактів неоднозначного застосування судами України положень статті 366 Кодексу та правового обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні не наведено.

4.3. Оскільки конституційне звернення не відповідає вимогам, передбаченим у пункті 4 частини другої статті 42, статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», то на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51 Регламенту Конституційного Суду України конституційне провадження у справі за зверненням громадянина Кібальника О. П. про офіційне тлумачення положень статті 366 Кодексу підлягає припиненню.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 13, 42, 43, 45, 51, 52 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним зверненням Кібальника Володимира Павловича щодо надання офіційного тлумачення положень статті 366 Кримінального кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Питання енергетичної безпеки України»

м. Київ

Справа № 2-11/2008

3 квітня 2008 року

№ 11-у/2008

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — доповідача,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Питання енергетичної безпеки України» від 14 березня 2007 року № 204 (Урядовий кур'єр, 2007 р., 28 березня).

Заслухавши суддю-доповідача Овчаренка В. А. та розглянувши матеріали конституційного подання, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 53 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Питання енергетичної безпеки України» від 14 березня 2007 року № 204 (далі — Указ).

Народні депутати України вважають, що Указ видано з порушенням вимог Конституції України, зокрема частини першої статті 6, частини другої статті 8, частини другої статті 19, статей 106, 116.

Автори клопотання зазначають, що Указом передбачено створення при Президенті України робочої групи з підготовки пропозицій щодо основних напрямів зовнішньої політики України у сфері енергетичної безпеки (стаття 1 Указу), яку глава держави наділив повноваженнями органів виконавчої влади. Такі повноваження, стверджують народні депутати України, не відповідають правовій природі допоміжних органів і спрямовані на здійснення Президентом України управління об'єктами державної власності.

Крім того, Президент України, як наголошує суб'єкт права на конституційне подання, перевищив свої повноваження, вказавши в Указі, що здійснення зовнішньої політики, зокрема проведення офіційних переговорів, вирішення питання щодо двостороннього та багатостороннього співробітництва, має відбуватися відповідно до його директив.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 25 березня 2008 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

3. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні має бути наведене правове обґрунтування тверджень про неконституційність правового акта або окремих його положень (пункт 4 частини другої статті 39).

Автори клопотання в конституційному поданні не навели такого обґрунтування невідповідності Указу положенням статей 6, 8, 19, 116 Конституції України, зокрема щодо відсутності у Президента України права створювати для реалізації своїх повноважень робочу групу з підготовки пропозицій главі держави з тих чи інших питань зовнішньої політики як консультативний, дорадчий чи допоміжний орган (службу) за умов, що вона фінансується у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України (пункт 28 частини першої статті 106 Конституції України), наявності у робочої групи владних повноважень. Не наведено й правових обґрунтувань тверджень, що Президент України, надавши робочій групі право на збір інформації, здійснює управління об'єктами державної власності.

Що стосується статті 3 Указу, то суб'єкт права на конституційне подання, по суті, ставить питання про її невідповідність Закону України «Про міжнародні договори України», тобто про незаконність положення цього Указу, що не є предметом розгляду Конституційним Судом України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 13, 14, 39, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Питання енергетичної безпеки України» від 14 березня 2007 року № 204 на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення розгляду конституційного подання
Президента України щодо відповідності Конституції України
розпоряджень Кабінету Міністрів України

м. Київ
17 квітня 2008 року
№ 12-у/2008

Справа № 2-12/2008

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого, доповідача,
Бринцева Василя Дмитровича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні письмову заяву Президента України до Конституційного Суду України про відкликання конституційного подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) розпоряджень Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2008 року № 201-р, № 202-р, № 203-р, № 204-р, № 205-р, № 206-р, № 207-р, № 208-р.

Заслухавши суддю-доповідача Стрижака А. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Згідно з пунктом 15 частини першої статті 106 Конституції України Президент України указами від 7 лютого 2008 року № 106, № 107 зупинив дію розпоряджень Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2008 року «Про звільнення Петрова В. М. з посади першого заступника Голови Фонду державного майна України» № 201-р, «Про звільнення Ледомської С.Ю. з посади заступника Голови Фонду державного майна України» № 202-р, «Про звільнення Гриненка А. С. з

посади заступника Голови Фонду державного майна України» № 203-р, «Про звільнення Потімкова О. Ю. з посади заступника Голови Фонду державного майна України» № 204-р, «Про призначення Портнова А. В. першим заступником Голови Фонду державного майна України» № 205-р, «Про призначення Петрашка С. Я. заступником Голови Фонду державного майна України» № 206-р, «Про призначення Фесенка В. І. заступником Голови Фонду державного майна України» № 207-р, «Про проведення службового розслідування» № 208-р та звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) зазначених актів.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, повноваження Кабінету Міністрів України стосовно вирішення «кадрових питань діяльності Фонду державного майна України зводиться до внесення Прем'єр-міністром України подання» щодо кандидатури голови зазначеної установи, тоді як до повноважень Верховної Ради України, відповідно до пункту 12 частини першої статті 85 Конституції України, належить призначення за цим поданням Голови Фонду державного майна України. Президент України наголосив, що відповідно до пункту 9² статті 116 Конституції України Кабінет Міністрів України призначає та звільняє з посад за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України.

Автор клопотання вважає, що Кабінет Міністрів України, видавши названі розпорядження, вийшов за межі повноважень, визначених Конституцією України, та не дотримав вимог положень частини другої статті 6, частини другої статті 19, частини третьої статті 113 Основного Закону України, які зобов'язують Кабінет Міністрів України керуватися у своїй діяльності Конституцією України та законами України, а також діяти в межах повноважень, на підставі та у спосіб, що ними передбачені.

2. Ухвалою Третьої колегії суддів Конституційного Суду України від 2 квітня 2008 року відмовлено у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України розпоряджень Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2008 року «Про звільнення Петрова В. М. з посади першого заступника Голови Фонду державного майна України» № 201-р, «Про звільнення Ледомської С. Ю. з посади заступника Голови Фонду державного майна України» № 202-р, «Про звільнення Гриненка А. С. з посади заступника Голови Фонду державного майна України» № 203-р, «Про звільнення Потімкова О. Ю. з посади заступника Голови Фонду державного майна України» № 204-р, «Про призначення Портнова А. В. першим заступником Голови Фонду державного майна України» № 205-р, «Про призначення Петрашка С. Я. заступником Голови Фонду державного майна України» № 206-р, «Про призначення Фесенка В. І. заступником Голови Фонду державного майна України» № 207-р на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», а розпорядження «Про проведення службового розслідування» № 208-р — на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» через невідповідність конституційного подання ви-

могам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

3. До Конституційного Суду України 15 квітня 2008 року надійшла письмова заява за підписом Президента України про відкликання конституційного подання щодо конституційності розпоряджень Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2008 року № 201-р, № 202-р, № 203-р, № 204-р, № 205-р, № 206-р, № 207-р, № 208-р.

У разі якщо суб'єкт права на конституційне подання письмовою заявою відкликає конституційне подання після прийняття ухвали Колегії суддів Конституційного Суду України про відмову у відкритті провадження у справі, але до дня розгляду на пленарному засіданні, Конституційний Суд України відповідно до частини першої статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» та § 51¹ Регламенту Конституційного Суду України припиняє розгляд конституційного подання.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 13, 44, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51¹ Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

УХВАЛИВ:

1. Припинити розгляд конституційного подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) розпоряджень Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2008 року «Про звільнення Петрова В. М. з посади першого заступника Голови Фонду державного майна України» № 201-р, «Про звільнення Ледомської С. Ю. з посади заступника Голови Фонду державного майна України» № 202-р, «Про звільнення Гриненка А. С. з посади заступника Голови Фонду державного майна України» № 203-р, «Про звільнення Потімкова О. Ю. з посади заступника Голови Фонду державного майна України» № 204-р, «Про призначення Портнова А. В. першим заступником Голови Фонду державного майна України» № 205-р, «Про призначення Петрашка С. Я. заступником Голови Фонду державного майна України» № 206-р, «Про призначення Фесенка В. І. заступником Голови Фонду державного майна України» № 207-р, «Про проведення службового розслідування» № 208-р на підставі статті 44 Закону України «Про Конституційний Суд України» — у зв'язку з письмовою заявою суб'єкта права на конституційне подання про відкликання подання.

2. Конституційне подання та додані до нього матеріали повернути Президенту України.

3. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

(квітень – червень 2008 року)

КВІТЕНЬ

- 7 квітня** зустріч керівника Секретаріату Конституційного Суду України В. Дубровського з експертами Консультативного комітету Рамкової конвенції про захист національних меншин Секретаріату Ради Європи
- 10 – 13 квітня** делегація Конституційного Суду України на чолі з Головою Конституційного Суду України А. Стрижаком брала участь у Конференції суддів Конституційного Трибуналу Республіки Польща, Конституційного Суду України та Конституційного Суду Грузії (м. Варшава, Республіка Польща)

ТРАВЕНЬ

- 16 травня** у Києві відбулася міжнародна конференція «Конституційний Суд в системі органів державної влади: актуальні проблеми, шляхи їх вирішення», організована Конституційним Судом України спільно з Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанська Комісія), Координатором проєктів ОБСЄ в Україні та Німецьким Фондом міжнародного правового співробітництва. Зі вступним словом «Конституційний Суд в системі органів державної влади України» до присутніх звернувся Голова Конституційного Суду України А. Стрижак. Під час відкриття представницького міжнародного форуму його учасників привітав і виступив перед ними Президент України В. Ющенко. Учасники конференції заслухали та обговорили доповіді голів і суддів 14 конституційних судів Європи та Республіки Казахстан, представників органів державної влади, установ та закладів України, представників міжнародних організацій, науковців, присвячені актуальним проблемам сучасного конституційного судочинства, перспективам його подальшого розвитку

ЧЕРВЕНЬ

- 2 – 5 червня** делегація Конституційного Суду України на чолі з Головою Конституційного Суду України А. Стрижаком брала участь у роботі XIV Конгресу Конференції європейських конституційних суддів (м. Вільнюс, Литовська Республіка)
- 8 – 13 червня** візит суддів Конституційного Суду України до м. Страсбург (Французька Республіка) з метою ознайомлення з діяльністю органів Ради Європи
- 18 – 21 червня** суддя Конституційного Суду України П. Ткачук брав участь у конференції «Конституційне правосуддя та верховенство права на Південному Кавказі», організованій Конституційним Судом Грузії (м. Батумі, Грузія)

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Застосування та інтерпретація стандартів (принципів) правової держави в конституційному судочинстві

В. Бринцев,

суддя Конституційного Суду України

І. Андрущенко,

помічник судді Конституційного Суду України

(Продовження)

Кожен має право на житло (стаття 47 Конституції України).

Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (стаття 48 Конституції України).

«... оскільки для значної кількості громадян України пільги, компенсації і гарантії, право на які передбачено чинним законодавством, є додатком до основних джерел існування, необхідною складовою конституційного права на забезпечення достатнього життєвого рівня (стаття 48 Конституції України), який принаймні не може бути нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого законом (частина третя статті 46 Конституції України), то звуження змісту та обсягу цього права шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів за статтею 22 Конституції України не допускається. Зупинення його дії можливе за умови введення відповідно до пункту 31 частини першої статті 85, пункту 19 частини першої статті 92 Конституції України надзвичайного стану (стаття 64 Конституції України)»¹.

Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (стаття 49 Конституції України).

«Положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» треба розуміти так, що у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається всім громадянам незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги.

Поняття медичної допомоги, умови запровадження медичного страхування, у тому числі державного, формування і використання добровільних медичних фондів, а також порядок надання медичних послуг, які виходять за межі медичної

¹ Абзац четвертий пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 5-рп/2002 від 20 березня 2002 року (справа щодо пільг, компенсацій і гарантій) // Вісник Конституційного Суду України — 2002. — № 2. — С. 10–17.

допомоги, на платній основі у державних і комунальних закладах охорони здоров'я та перелік таких послуг мають бути визначені законом»¹.

Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (стаття 50 Конституції України).

«... Закон було прийнято і в порушення закріпленого в статті 50 Конституції України конституційного права особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля та відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, оскільки на підставі статті 1 Закону громадянин позбавляється можливості задовольнити свої вимоги за рахунок майна підприємств, щодо примусової реалізації якого введено мораторій.

Однак із таким твердженням не можна погодитися, оскільки Закон не звільняє підприємства від відповідальності за завдану громадянам шкоду. У разі порушення їхнього права на безпечне для життя і здоров'я довкілля може бути відшкодовано шкоду передусім за рахунок майна, на яке не поширюється мораторій щодо його примусової реалізації, а у визначених законодавством випадках — за рахунок екологічного страхування чи коштів Державного бюджету України»².

Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї.

Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою (стаття 51 Конституції України).

«До числа утриманців ... належать визначені статтею 51 Конституції України, статтями 32, 80, 81, 95, 96 Кодексу про шлюб і сім'ю України та іншими законами України особи, що повинні утримуватись іншими особами, на яких закон покладає такий обов'язок. За змістом цих положень військовослужбовець зобов'язаний утримувати своїх дітей, у тому числі й позашлюбних, дітей дружини (чоловіка), усиновлених до їх повноліття; піклуватися про своїх непрацездатних батьків; утримувати непрацездатних повнолітніх дітей, які потребують матеріальної допомоги; матеріально підтримувати дружину (чоловіка), особливо того з подружжя, хто є непрацездатним і потребує матеріальної допомоги, дружину у період вагітності і протягом трьох років після народження дитини (у разі, коли дружина перебуває у відпустці по догляду за хворою дитиною — на весь час перебування у такій відпустці, але не більш як до досягнення дитиною шестирічного віку)»³.

¹ Пункт 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України № 10-рп/2002 від 29 травня 2002 року (справа про безоплатну медичну допомогу) / Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 3. — С. 19–24.

² Підпункт 3.5 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 11-рп/2003 від 10 червня 2003 року (справа про мораторій на примусову реалізацію майна) // Вісник Конституційного Суду України. — 2003. — № 3. — С. 11–15.

³ Абзац третій пункту 8 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 5-рп/1999 від 3 червня 1999 року (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 512 с. — С. 396–409.

Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним (стаття 52 Конституції України).

«До кола членів сім'ї військовослужбовця, працівника міліції, особового складу державної пожежної охорони належать його (її) дружина (чоловік), їх діти і батьки. ... Діти є членами сім'ї незалежно від того, чи є діти будь-кого з подружжя, спільні або усиновлені, народжені у шлюбі або позашлюбні»¹.

Кожен має право на освіту (стаття 53 Конституції України).

«Системно аналізуючи статтю 53 Конституції України, Конституційний Суд України констатує, що положеннями частин першої, другої цієї статті визнається право кожного на освіту та закріплюється обов'язковість повної загальної середньої освіти. Це означає, що обов'язковість такої освіти стосується не лише учнів, а й батьків, які повинні створити умови для виховання, розвитку дитини та здобуття нею повної загальної середньої освіти, а також і держави, яка зобов'язана забезпечити можливість кожного мати повну загальну середню освіту».

«Аналіз положень частин другої, третьої статті 53 Конституції України щодо обов'язковості і доступності освіти дає підстави вважати, що обов'язок створити умови для здобуття повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах Конституція України покладає на державу. З доступністю обов'язкової повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах пов'язана безоплатність»².

«В аспекті конституційного подання положення частини третьої статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» у контексті частин першої, другої, четвертої зазначеної статті необхідно розуміти так:

— доступність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту на принципах рівності, визначених статтею 24 Конституції України, означає, що нікому не може бути відмовлено у праві на освіту, і держава має створити можливість для реалізації цього права;

— безоплатність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту означає можливість здобуття освіти в державних і комунальних навчальних закладах без внесення плати у будь-якій формі за освітні послуги визначених законодавством рівня, змісту, обсягу і в межах тих видів освіти, безоплатність яких передбачена частиною третьою статті 53 Конституції України.

Виходячи з положень частин другої, третьої статті 53 Конституції України, за якими повна загальна середня освіта є обов'язковою і безоплатною, витрати на забезпечення навчально-виховного процесу в державних і комунальних загаль-

¹ Абзац другий пункту 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України № 5-рп від 3 червня 1999 року (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 512 с. — С. 396–409.

² Абзаци перший, четвертий пункту 5 мотивувальної частини Рішення № 18-рп/2002 від 21 листопада 2002 року (справа про безоплатне користування шкільними підручниками) // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2002–2003 / Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — 584 с. — С. 71–78.

ноосвітніх навчальних закладах здійснюються на нормативній основі за рахунок коштів відповідних бюджетів у повному обсязі.

Безоплатність вищої освіти означає, що громадянин має право здобути її відповідно до стандартів вищої освіти без внесення плати в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі (частина четверта статті 53 Конституції України) в межах обсягу підготовки фахівців для загальносуспільних потреб (державного замовлення)¹.

5. Принципи, що забезпечують побудову (діяльність) системи правосуддя (судочинства).

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом (стаття 55 Конституції України).

«Частину другу статті 55 Конституції України необхідно розуміти так, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемлюють права і свободи громадянина України, іноземця, особи без громадянства чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді.

Такі скарги підлягають безпосередньому розгляду в судах незалежно від того, що прийнятим раніше законом міг бути встановлений інший порядок їх розгляду (оскарження до органу, посадової особи вищого рівня по відношенню до того органу і посадової особи, що прийняли рішення, вчинили дії або допустили бездіяльність).

Подання скарги до органу, посадової особи вищого рівня не перешкоджає оскарженню цих рішень, дій чи бездіяльності до суду»².

«Частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод.

Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене»³.

¹ Пункт 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України № 5-рп/2004 від 4 березня 2004 року (справа про доступність і безоплатність освіти) // Вісник Конституційного Суду України. — 2004. — № 1. — С. 32–38.

² Пункт 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України № 6-зп/1997 від 25 листопада 1997 року (справа громадянки Дзюби Г. П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 512 с. — С. 58–62.

³ Пункти 1, 2 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України № 9-зп/1997 від 25 грудня 1997 року (справа за зверненням жителів міста Жовті Води) // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 512 с. — С. 114–117.

«Відповідно до частини другої статті 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Конституція України, таким чином, надає громадянам право безпосередньо звертатися до суду із скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. У цьому відношенні не може бути будь-яких винятків щодо здійснення громадянами України конституційного права безпосередньо звертатися до суду зі скаргами на рішення, дії чи бездіяльність дільничних, окружних та Центральної виборчих комісій, їх посадових і службових осіб»¹.

«Положення статті 55 Конституції України щодо можливості громадянина звернутись за захистом своїх прав і свобод однаково стосується можливості судового оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства і прокуратури, оскільки ними можуть порушуватись його права і свободи. Недосконалість інституту судового контролю за досудовим слідством не може бути перепорою для оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб зазначених органів»².

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом (стаття 57 Конституції України).

Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі (частина перша статті 58 Конституції України).

«В Конституції України стаття 58 міститься у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», в якому закріплені конституційні права, свободи і обов'язки насамперед людини і громадянина та їх гарантії. Про це свідчить як назва цього розділу, так і системний аналіз змісту його статей та частини другої статті 3 Конституції України.

Положення окремих статей Конституції України, в яких насамперед визначається правовий статус церкви і релігійних організацій в Україні (стаття 35), політичних партій та громадських організацій (статті 36, 37), гарантують їх діяльність через реалізацію прав та свобод людини і громадянина, а саме — права на свободу віросповідання і світогляду, права на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації.

Тому Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини першої статті 58 Конституції України про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, стосується фізичних осіб і не поширюється на юридичних осіб.

¹ Абзац перший пункту 9 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/1998 від 26 лютого 1998 року (справа про вибори народних депутатів України) // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 512 с. — С. 123–135.

² Абзац шостий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2001 від 23 травня 2001 року (справа щодо конституційності статті 248-3 ЦПК України) // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 3. — С. 3–10.

Але це не означає, що цей конституційний принцип не може поширюватись на закони та інші нормативно-правові акти, які пом'якшують або скасовують відповідальність юридичних осіб. Проте надання зворотної дії в часі таким нормативно-правовим актам може бути передбачено шляхом прямої вказівки про це в законі або іншому нормативно-правовому акті».

«Положення частини першої статті 58 Конституції України про те, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, треба розуміти так, що воно стосується людини і громадянина (фізичної особи)»¹.

«Стаття 58 Конституції України 1996 року закріплює один з найважливіших загальноновизнаних принципів сучасного права — закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Це означає, що вони поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття законами чи іншими нормативно-правовими актами чинності».

«Принцип незворотності дії в часі поширюється також на Конституцію, яка є Основним Законом держави (Преамбула Конституції України).

Виняток з цього принципу допускається лише у випадках, коли закони та інші нормативно-правові акти пом'якшують або скасовують відповідальність особи (частина перша статті 58 Конституції України)»².

Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності (стаття 61 Конституції України).

Презумпція невинуватості (стаття 62 Конституції України).

«Переконання слідчого і прокурора у вчиненні особою злочину не означає доведення її винуватості, яка відповідно до конституційно закріпленого принципу презумпції невинуватості особи може бути встановлена лише обвинувальним вироком суду (стаття 62 Конституції України). Зібрані досудовим слідством докази винуватості особи перевіряються і оцінюються судом під час розгляду справи по суті, за результатами яких суд постановляє виправдувальний або обвинувальний вирок, визнаючи особу відповідно невинуватою або винуватою у вчиненні злочину.

Перевірка судом на стадії досудового слідства постанови про притягнення як обвинуваченого, враховуючи її зміст, фактично означатиме перевірку достатності зібраних у справі доказів ще до закінчення досудового слідства і передрішення питання щодо винуватості особи у вчиненні злочину ще до розгляду кримінальної справи по суті. Проте згідно з конституційним принципом презумпції невинуватості особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її

¹ Абзаци третій, четвертий пункту 2, абзаци третій, четвертий пункту 3 мотивувальної частини, пункт 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/99 від 9 лютого 1999 року (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 512 с. — С. 334–337.

² Абзаци перший, третій, четвертий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 1-зп/1997 від 13 травня 1997 року (справа щодо несумісності депутатського мандата) // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 512 с. — С. 7–13.

вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (частина перша статті 62 Конституції України)¹.

Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені (стаття 64 Конституції України).

«Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене»².

«Виходячи з положень статей 55, 64, 124 Конституції України передбачене відповідними законами України право громадян на позасудове оскарження актів, дій або бездіяльності посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства і прокуратури (в порядку підлеглості) не позбавляє громадян можливості звернутися безпосередньо до суду, як і не виключає їхнього права на інші законні засоби захисту своїх прав і свобод, у тому числі на позасудове оскарження»³.

Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності (частина друга статті 68 Конституції України).

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних (частина четверта статті 124 Конституції України).

«Конституція України передбачає, що «народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних» (частина четверта статті 124). Інших форм відповідного представництва народу, у тому числі і за посередництвом народних депутатів України, не передбачено»⁴.

Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону (частина перша статті 126, частина перша статті 129 Конституції України).

«Незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу. Вона є конституційним принципом організації та функціонування судів, а також професійної діяльності суддів, які при здійсненні правосуддя підкоряються лише закону. Незалежність суддів забезпечується насамперед особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади; заборонаю будь-якого впливу на суддів; захистом їх професійних інтересів; особливим порядком притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; забезпеченням державою особистої безпеки суддів та їхніх сімей; гарантуванням фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, їх правового і соціального захисту; забо-

¹ Абзаци п'ятий, шостий пункту 10 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2003 від 30 січня 2003 року (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) // Вісник Конституційного Суду України — 2003. — № 1. — С. 24–30.

² Пункт 2 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України № 9-зп/1997 від 25 грудня 1997 року (справа за зверненням жителів міста Жовті Води) // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 512 с. — С. 114–117.

³ Абзац сьомий підпункту 4.2. пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2001 від 23 травня 2001 року (справа щодо конституційності статті 248³ ЦПК України) // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 3. — С. 3–10.

⁴ Абзац четвертий пункту 3 Рішення Конституційного Суду України № 4-рп/1999 від 19 травня 1999 року (справа про запити народних депутатів України) // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 512 с. — С. 375–380.

роною суддям належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, займатися за сумісництвом певними видами діяльності; притягненням до юридичної відповідальності винних осіб за неповагу до суддів і суду; суддівським самоврядуванням.

Недоторканність суддів — один із елементів їхнього статусу. Вона не є особистим привілеєм, а має публічно-правове призначення забезпечити здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом.

Відповідно до положення частини першої статті 126 Конституції України зміст недоторканності суддів як умови виконання ними професійних обов'язків не обмежується визначеною у частині третій цієї статті гарантією, згідно з якою суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом.

Додаткові гарантії незалежності і недоторканності суддів, крім уже передбачених Конституцією України, можуть встановлюватися також законами. Такі гарантії визначені, зокрема, статтею 13 Закону України «Про статус суддів».

Не допускається зниження рівня гарантій незалежності і недоторканності суддів в разі прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів¹.

«Статтею 126 Конституції України закріплено основоположні принципи здійснення правосуддя в Україні — незалежність і недоторканність суддів.

Конституційний статус судді передбачає надання йому в майбутньому статусу судді у відставці, що також є гарантією належного здійснення правосуддя, дає підстави ставити до суддів високі вимоги і зберігати довіру до їх компетентності та неупередженості.

Аналіз норм Конституції України свідчить, що надання судді за рахунок держави матеріального і соціального захисту (заробітна плата, пенсія, щомісячне довічне грошове утримання тощо), що відповідає його високому статусу, є гарантією забезпечення незалежності.

Кожна держава, як зазначається в Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Незалежність, дієвість та роль суддів» від 13 жовтня 1994 року № (94)12, має «забезпечити те, щоб статус і винагорода суддів відповідали гідності їхньої професії та відповідальності, яку вони беруть на себе».

Право судді, який перебуває у відставці, на пенсійне та щомісячне довічне грошове утримання є гарантією незалежності працюючих суддів. Щомісячне довічне грошове утримання — це особлива форма соціального забезпечення суддів, зміст якої полягає у гарантованій державою щомісячній звільненій від сплати податків грошовій виплаті, що слугує забезпеченню їх належного матеріального утримання, в тому числі після звільнення від виконання обов'язків судді»².

¹ Підпункти 1.1, 1.2, 1.3 пункту 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України № 19-рп/2004 від 1 грудня 2004 року (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) // Вісник Конституційного Суду України. — 2004. — № 6. — С. 16–22.

² Пункт 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 8-рп/2005 від 11 жовтня 2005 року (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) // Вісник Конституційного Суду України. — 2005. — № 5. — С. 41–52.

«Положення частини першої статті 129, частини першої статті 130 Конституції України у взаємозв'язку із положеннями статей 11, 44 Закону України «Про статус суддів» створюють механізм захищеності судової влади, який Верховна Рада України повинна враховувати, приймаючи Державний бюджет України на відповідний фінансовий рік. Зменшення (в тому числі шляхом зупинення дії окремих нормативних актів) видатків Державного бюджету на фінансування судів і суддів не забезпечує повного і незалежного здійснення правосуддя, нормально-го функціонування судової системи, що може призвести до зниження довіри громадян до державної влади, загрожувати реалізації гарантованого Конституцією України права людини і громадянина на судовий захист.

Відповідно до статті 6.1 Європейської хартії про статус суддів рівень оплати професійного виконання суддею своїх повноважень встановлюється таким чином, щоб ніщо не могло вплинути на його незалежність і неупередженість»¹.

6. З урахуванням системного аналізу правових позицій Конституційного Суду України є всі підстави виділити в окрему шосту групу принципи правової держави, не закріплені Конституцією, але визначені Конституційним Судом України.

Розбудова законодавчої бази на принципах гуманізму, справедливості, законності.

«У сфері реалізації права справедливості проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення.

Окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому злочину; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути домірним злочину. Справедливе застосування норм права — є передусім недискримінаційний підхід, неупередженість. Це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину та рамки покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного»².

Забезпечення галузевим законодавством умов для реалізації конституційного принципу рівності всіх громадян перед законом.

«Принцип рівності всіх громадян перед законом — конституційна гарантія правового статусу особи, що поширюється, зокрема, на призначення кримінального покарання. Притягнення особи, яка вчинила злочин, до кримінальної відповідальності не лише означає рівність усіх осіб перед законом, а й передбачає встановлення в законі єдиних засад застосування такої відповідальності»³.

¹ Абзаци четвертий, п'ятий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 5-рп/2002 від 20 березня 2002 року (справа щодо пільг, компенсацій і гарантій) // Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 2. — С. 10–17.

² Абзаци четвертий, п'ятий підпункту 4.1. пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року (справа про призначення судом більш м'якого покарання) // Вісник Конституційного Суду України. — 2004. — № 5. — С. 38–45.

³ Абзац перший підпункту 4.2. пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року (справа про призначення судом більш м'якого покарання) // Вісник Конституційного Суду України. — 2004. — № 5. — С. 38–45.

«При вирішенні питання щодо недоторканності певних посадових осіб необхідно виходити з того, що встановлення додаткових порівняно з недоторканністю особи (стаття 29 Конституції України) гарантій недоторканності для окремих категорій державних посадових осіб має на меті створення належних умов для виконання покладених на них державою обов'язків та захист від незаконного втручання в їх діяльність. Недоторканність посадових осіб є гарантією більш високого рівня у порівнянні з недоторканністю, яка встановлюється для всіх осіб, що відповідає принципу рівності прав і свобод громадян та їх рівності перед законом (стаття 24 Конституції України). Якщо права і свободи людини і громадянина, а також гарантії цих прав і свобод (у тому числі додаткові гарантії недоторканності особи) визначаються виключно законами України (пункт 1 частини першої статті 92 Конституції України), то гарантії вищого рівня мають за логікою визначатися виключно Конституцією України, оскільки вони допускають винятки із загального принципу рівності прав і свобод громадян, їх рівності перед законом»¹.

«Стаття 24 Конституції України гарантує кожному громадянину України рівні конституційні права і свободи і проголошує рівність прав громадян перед законом. Проголошуючи рівність усіх громадян перед законом, стаття 24 Конституції України таким чином встановлює і рівну підлеглість усіх громадян законам України»².

«Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Конституція України гарантує права і свободи людини і громадянина (частина друга статті 22), які не можуть бути обмежені за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками (частина друга статті 24). Права і свободи є основним елементом правового статусу людини і громадянина. Діставши закріплення в Конституції України, права і свободи визначають міру можливої поведінки людини і громадянина, відображають певні межі цих прав і свобод, можливість користуватися благами для задоволення своїх інтересів.

З метою забезпечення реалізації закріплених прав і свобод людини і громадянина Конституція України встановлює відповідні правові гарантії. Зокрема, в частині першій статті 59 Конституції України закріплено право кожного на правову допомогу. Право на правову допомогу — це гарантована Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги»³.

¹ Абзац другий пункту 4, абзац третій пункту 11 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/1998 від 26 лютого 1998 року (справа про вибори народних депутатів України) // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 512 с. — С. 123–135.

² Абзац перший пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 10-рп/2000 від 28 вересня 2000 року (справа про приватизацію державного житлового фонду) // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / Відповід. ред. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 504 с. — С. 165–169.

³ Абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 13-рп/2000 від 16 листопада 2000 року (справа про право вільного вибору захисника) // Вісник Конституційного Суду України. — 2000. — № 5. — С. 38–45.

Детальний аналіз положень Конституції України, що закріплюють принципи правової держави, та їх зіставлення з актами конституційного судочинства є де-що обтяжливими для звичайної статті, але завдяки цілісності такого дослідження можемо простежити додаткове змістове наповнення цих принципів правовими позиціями Конституційного Суду України, що можуть слугувати підґрунтям для опрацювання національної наукової доктрини правової держави. У разі її офіційного схвалення будуть створені передумови для реалізації положення статті 1 Основного Закону, відповідно до якого Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою.

Гарантії права людини і громадянина на соціальний захист: деякі питання законодавчого регулювання та здійснення конституційного судочинства

А. Головін,

суддя Конституційного Суду України

В. Годованець,

науковий консультант судді Конституційного Суду України

(Продовження)

Серед аргументів, що наводять суб'єкти права на конституційне подання, що до відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України, інших правових актів про соціальний захист громадян і його гарантії часто зустрічається посилання на положення частини першої статті 22 Конституції України, яким встановлюється невичерпність конституційних прав.

Законодавець це поняття не визначив. Не надавав його офіційного тлумачення і Конституційний Суд України. Багато політиків, вчених-юристів розуміють невичерпність так, що поза Конституцією України є й інші права і свободи людини, що встановлюються законами та іншими нормативно-правовими актами й охоплюються поняттям «конституційні права і свободи людини і громадянина».

Термін «вичерпний» тлумачиться як такий, що охоплює все в деталях, подробицях; всебічний, повний¹.

Українські та європейські експерти з конституційного права і права загалом відзначають, що розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України на момент її прийняття увібрав усі права, свободи та обов'язки людини, зафіксовані відповідними міжнародними актами і рекомендовані державам-учасникам світового та європейського співтовариства для імплементації до національного законодавства.

Історія становлення конституційних прав і свобод свідчить, що вони постійно перебувають у розвитку, вдосконалюються, розширюються², а конституція є політико-правовим документом тривалої дії, яким фіксуються не тільки ті правовідносини, що склалися в державі і (частково) в суспільстві на момент її прийняття, а й очікувані правовідносини у перспективі. Так, на нашу думку, сьогодні ще нема достатніх підстав стверджувати, що Україна вже є соціальною державою, хоча це положення і встановлене статтею 1 Конституції України. Через проголошення його в Конституції Україна висунула саме таку мету — побудувати соціальну державу.

Конституційні права і свободи людини і громадянина в Україні, як і загалом у світі, класифікуються як громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурно-

¹ *Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах.* — Т. 1. — Київ, 1998. — С. 381.

² *Варламова Н.* Вступление к форуму «Конституционный статус социально-экономических прав» // Конституционное право и Восточноевропейское обозрение. — М., 2000, — № 1(30). — С. 144–145.

духовні, екологічні. Але, скажімо, завтра світове співтовариство запровадить якісь інші види прав або окремі права, і рекомендуватиме всім державам передбачити їх у своїх основних законах. Так було, наприклад, з новими правами у сферах біоетики та охорони персональної інформації, потреба в яких була визнана Європейським Союзом у Хартії фундаментальних прав (проголошена Європарламентом, Радою Європейського Союзу і Європейською комісією у Ніцці 7 грудня 2001 року)¹. З урахуванням свого історичного минулого Україна може передбачити у своїй Конституції право на соціальний захист дітей війни чи право на соціальний захист нащадків жертв голодомору-геноциду в Україні.

Таким чином, можна вважати, що поняття «невичерпність конституційних прав» означає відкритість переліку прав, проголошених Конституцією України, тобто перелік прав людини і громадянина, зафіксованих Конституцією, може доповнюватися іншими правами в порядку, визначеному розділом XIII Конституції України, і після внесення таких змін до Конституції ці права набудуть статусу конституційних.

Часто суб'єкти права на конституційне подання посилаються також на частини другу, третю статті 22 Конституції України.

Для прикладу звернемося до конституційних подань і конституційних звернень, за якими прийнято Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2007 від 14 червня 2007 року (справа про перерахунок пенсій військовослужбовців)². Йдеться про вирішення питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) першого речення пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до статті 43 Закону України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб» № 1769-IV від 15 червня 2004 року (далі — Закон № 1769-IV).

Вирішуючи зазначене питання, Конституційний Суд України виходив з такого.

Особи, яким раніше було призначено пенсії, мають право на їх перерахунок з урахуванням положень Закону № 1769-IV та виплату 50 відсотків перерахованої пенсії з 1 січня 2005 року, а з 1 січня 2006 року — 100 відсотків перерахованої пенсії.

Суб'єкти права на конституційне подання вважали, що такий порядок перерахунку і виплати пенсій є порушенням положень частини третьої статті 22 Конституції України, відповідно до яких «при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» і що виплата 100 відсотків перерахованої пенсії пенсіонерам (військовослужбовцям, працівникам органів внутрішніх справ, деяким іншим особам) мала здійснюватися з 1 січня 2005 року, а не з 1 січня 2006 року.

Конституційний Суд України в мотивувальній частині свого Рішення № 8-рп/2005 від 11 жовтня 2005 року (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) зазначив: «Зміст прав і свобод людини — це умови і засоби,

¹ Конституция Европейского Союза: Договор, устанавливающий Конституцию для Европы (с комментарием) — М., 2005. — С. 138–140.

² Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2007 від 14 червня 2007 року // Вісник Конституційного Суду України. — 2007. — № 4. — С. 15.

які визначають матеріальні та духовні можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування і розвитку. Обсяг прав людини — це кількісні показники відповідних можливостей, які характеризують його множинність, величину, інтенсивність і ступінь прояву та виражені у певних одиницях виміру».

Звуження змісту прав і свобод означає зменшення ознак, змістовних характеристик можливостей людини, які відображаються відповідними правами та свободами, тобто якісних характеристик права. Звуження обсягу прав і свобод — це зменшення кола суб'єктів, розміру території, часу, розміру або кількості благ чи будь-яких інших кількісно вимірюваних показників використання прав і свобод, тобто їх кількісної характеристики (абзаци п'ятий, шостий пункту 4).

Аналіз першого речення пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону № 1769-IV свідчить, що зміст права на соціальний захист осіб, яким раніше призначено пенсії відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб» № 2262-XII від 9 квітня 1992 року (далі — Закон № 2262-XII), залишився незмінним, оскільки Закон № 1769-IV не змінив існуючого на день його прийняття набутого права осіб на отримання пенсій (право таких осіб на пенсію не скасоване). Цим положенням Верховна Рада України на підставі пунктів 3, 5 частини першої статті 85, пунктів 1, 6 частини першої статті 92 Конституції України встановила тільки порядок виплати перерахованої пенсії особам, яким раніше призначено пенсії відповідно до Закону № 2262-XII та які мають право на перерахунок пенсій з урахуванням положень Закону № 1769-IV, що полягає в поетапній виплаті пенсій військовослужбовцям та іншим особам, починаючи з 1 січня 2005 року у розмірі 50 відсотків перерахованої пенсії, а з 1 січня 2006 року — 100 відсотків перерахованої пенсії.

Тобто законодавець, запроваджуючи такий порядок виплати перерахованої пенсії, не порушив частини другу, третю статті 22 Конституції України.

Крім того, пункт 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону № 1769-IV містить застереження: «У разі якщо внаслідок перерахунку за нормами цього Закону розмір пенсії або виплачуваної в період з 1 січня 2005 року до 1 січня 2006 року її частини зменшується, пенсія виплачується в раніше встановленому розмірі». Тобто зазначений порядок виплати перерахованої пенсії виключає можливість зменшення розміру пенсії, що узгоджується з частиною третьою статті 22 Конституції України.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що встановлений першим реченням пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону № 1769-IV порядок виплати перерахованої пенсії, згідно з яким особи, котрим призначено пенсії відповідно до Закону № 2262-XII, мають право на перерахунок пенсій з урахуванням положень Закону № 1769-IV та виплату 50 відсотків перерахованої пенсії з 1 січня 2005 року, а з 1 січня 2006 року — 100 відсотків перерахованої пенсії, не порушує конституційних прав громадян і є таким, що відповідає Конституції України (є конституційним).

Часто суб'єкти права на конституційне подання чи конституційне звернення посилаються на положення статті 64 Конституції України щодо неможливості обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, крім випадків,

передбачених Конституцією України. Законодавець цього поняття також не визначав і Конституційний Суд України не надавав його офіційного тлумачення.

Право громадян на соціальний захист, встановлене статтею 46 Конституції України (конституційне право), не може бути обмежене. Тобто для жодної зі складових права на соціальний захист не може бути встановлено будь-яких меж. Проте окремі обмеження права на соціальний захист, із зазначенням строку дії цих обмежень, можуть встановлюватися тільки в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Аналіз законодавчих актів, здійснений Конституційним Судом України при розгляді справи за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень кількох статей Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік»¹, свідчить, що при прийнятті закону про Державний бюджет України систематично зупиняється дія інших законів України щодо надання пільг, компенсацій і гарантій, які є складовою конституційного права громадян на соціальний захист і достатній рівень життя кожного (статті 46, 48 Конституції України).

Зупинення дії законів є способом тимчасового припинення їх дії в часі та/або за колом осіб і має здійснюватися відповідно до вимог Конституції України. Ця юридична процедура перебуває в органічному зв'язку зі скасуванням законів, внесенням до них змін та доповнень. У такому випадку законом про Державний бюджет України на певний строк припиняється правове регулювання відносин у сфері соціального захисту, зупиняється реалізація конституційних соціально-економічних прав громадян, що призводить до обмеження права на соціальний захист. Систематичне зупинення законами про Державний бюджет України дії чинних законів України щодо надання пільг, компенсацій і гарантій фактично скасовує їх дію.

Саме цим, на наш погляд, і порушуються встановлені Конституцією України гарантії соціальних прав людини і громадянина, оскільки відповідно до частини другої статті 19 Конституції України «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

У мотивувальній частині Рішення Конституційного Суду України № 5-рп/2002 від 20 березня 2002 року зазначається, що оскільки для значної кількості громадян України пільги, компенсації і гарантії, право на які передбачене чинним законодавством, є додатком до основних джерел існування, необхідною складовою конституційного права на забезпечення життєвого рівня (стаття 48 Конституції України), який принаймні не може бути нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого законом (частина третя статті 48 Конституції України), то звуження змісту та обсягу цього права шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів за статтею 22 Конституції України не допускається. Зупинення

¹ Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2007 від 9 липня 2007 року // Вісник Конституційного Суду України. — 2007. — № 4. — С. 36–43.

його дії можливе за умови введення відповідно до пункту 31 частини першої статті 85 та пункту 19 статті 92 Конституції України надзвичайного стану (стаття 64 Конституції України)¹.

Отже, і в цьому Рішенні Конституційного Суду України йдеться не про будь-які пільги, компенсації і гарантії, а тільки про ті, що є додатком до основних джерел існування, необхідною складовою конституційного права громадянина на соціальний захист.

Ми вважаємо, що Верховна Рада України, встановлюючи тим чи іншим законом в межах своїх повноважень права громадян на соціальний захист, може у виключних випадках виходити з наявності у державі бюджетних коштів, що передбачаються на соціальний захист. І це не суперечить ні Конституції, ні міжнародним правовим актам, зокрема Загальній Декларації прав людини. Статтею 25 цієї Декларації встановлено, що кожна людина має право на забезпечення у разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини. Разом з тим відповідно до статті 22 цього акта кожна людина як член суспільства має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Та обставина, що, забезпечуючи реалізацію соціальних прав людини і громадянина, кожна держава виходить насамперед зі стану свого розвитку та своїх можливостей, впливає і з Європейської соціальної хартії (переглянутої), відкритої для підписання 3 травня 1996 року (набула чинності 1999 року)².

Питання права громадян на соціальний захист, забезпечення його гарантій та реалізації привертає в останні роки все більшу увагу науковців. Доктор юридичних наук, професор, суддя Конституційного Суду України у відставці М. Козюбра підкреслює, що проблема природи соціальних прав людини та механізмів їх реалізації і захисту є однією з найскладніших і найдискусійніших у сучасній правовій теорії та практиці, а необхідність звернення до цих питань надзвичайно актуальна для української сторони, оскільки на пострадянському просторі в трактуванні природи соціальних прав та їх місця в системі прав людини за останнє десятиліття відбулися настільки значні метаморфози, що без їх оцінки і вироблення власної позиції, зокрема Конституційним Судом України, просування вперед неможливе.

Дискусія стосовно природи соціальних прав, на його думку, має бути перенесена з площини «права людини — наміри держави», «основні права — неосновні права», «права людини — права громадянина» тощо в іншу, більш теоретично і практично значущу — площину особливостей соціально-економічних прав і механізмів їх реалізації порівняно з громадянськими та політичними правами.

¹ Рішення Конституційного Суду України № 5-рп/2002 від 20 березня 2002 року // Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 2. — С. 10–17.

² Делі М. Тенденції і напрями розвитку соціальних прав у сучасній Європі / Соціальний захист. — 2003. — № 8. — С. 40–42; № 9. — С. 38–41.

Конституційний обов'язок держави щодо забезпечення соціально-економічних прав, як правило, не має того ступеня формальної визначеності, що властива їй обов'язку стосовно забезпечення громадянських і політичних прав. Те саме можна сказати про механізм юридичного захисту соціально-економічних прав. Тому для підвищення рівня їх юридичної забезпеченості необхідна більш розгорнута регламентація, доведення змісту цих прав до такого ступеня конкретизації, який забезпечував би повнішу їх реалізацію за допомогою юридичних засобів та інститутів, насамперед інститутів правосуддя.

На жаль, доводиться констатувати, стверджує М. Козюбра, що в Україні, де соціально-економічні права визнані на конституційному рівні, їх гарантійний зміст у поточних законах і досі чітко не визначений, у зв'язку з чим, як свідчить практика Конституційного Суду України, юридичні механізми їх захисту, зокрема засоби судового контролю, виявляються малоефективними¹.

Неординарний погляд на проблеми механізму забезпечення прав людини у сфері соціального захисту висловлює кандидат юридичних наук, доцент Б. Сташків. Підкреслюючи, що право на соціальний захист, «на відміну від класичних прав, прямо пов'язане з економічними можливостями держави і без виділення необхідних коштів не реалізується», він вважає, що на це «право обмежено поширюються вимоги частин другої, третьої статті 22 Конституції України. З метою реалізації принципів рівності та справедливості при проведенні реформування соціального забезпечення можуть скасовуватися окремі його види, змінюватися у бік зменшення обсяги їх виплати чи надання. У результаті економічної ситуації можливе звуження змісту та обсягу існуючих прав у сфері соціального забезпечення». Тому, на його думку, сумнівно вести мову про неконституційність таких норм. А «виходячи з концепції єдиної природи прав і свобод людини та громадянина Конституційний Суд України у питаннях збереження пільг чиновникам, як правило, посилається на статтю 22 Конституції України. Така точка зору є не тільки хибною, а й шкідливою, оскільки перешкоджає усуненню перекосів у соціальному забезпеченні, утвердженню принципів справедливості і рівності у цій сфері».

Крім цього, Б.Сташків акцентує увагу на організаційному і законодавчому характері забезпечення соціального захисту громадян. Він вважає, що через відсутність продуманої, науково обґрунтованої програми нормотворчої діяльності законодавчої та виконавчої гілок влади у цій сфері починають накопичуватися певні проблеми, які негативно впливають на гарантування реалізації людиною її права на соціальне забезпечення. Зростає кількість правових актів, які регламентують одні і ті самі суспільні відносини (наприклад, у допомоговому праві). Розміри деяких соціальних виплат, передбачених законами, не відповідають реально виплачуваним, тобто змінені іншими законами. Під впливом виборчих процесів приймаються фінансово незабезпечені закони².

¹ Козюбра М. Природа соціальних прав людини та особливості механізмів їх реалізації // Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 5. — С. 57–61.

² Сташків Б. Механізм забезпечення прав людини у сфері соціального захисту: проблеми гарантій // Право України. — 2007. — № 9. — С. 21–24.

Неоднозначну оцінку викликає стаття кандидата юридичних наук Ж. Пустовіт «Поняття соціальних гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні»¹. З назви статті і її тексту випливає, що автор, розглядаючи соціальні (в сенсі суспільні?) гарантії прав і свобод людини і громадянина загалом, зрештою розкриває поняття, зміст і форми гарантій саме соціальних прав людини і громадянина. На її думку, такі гарантії є системою засобів і способів, що дають можливість для захисту своїх прав на володіння та розпорядження соціальними благами. За своєю суттю такі гарантії — це умови, що зобов'язана створити держава для реалізації соціальних прав і свобод. За змістом — це система заходів, спрямованих на реалізацію цих прав (організація охорони здоров'я, відпочинку, соціального забезпечення). За формою гарантії — це передбачені Конституцією і законами України організаційні і правові форми реалізації соціальних прав і свобод.

Проведений нами аналіз десятків наукових публікацій, присвячених проблемам соціального захисту громадян України, свідчить, що термін «соціальні гарантії», чи «державні соціальні гарантії», визначення якого міститься в Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» стосовно гарантій права людини і громадянина на соціальний захист в порядку, встановленому статтею 46 Конституції України, в них (цих публікаціях) не вживається, не аналізується і не використовується.

Не містить його жоден з опрацьованих нами юридичних словників і енциклопедій, виданих в Україні та Російській Федерації. Не розкривається він і в жодному з підручників з конституційного права, виданих за роки незалежності України, чи науково-практичних коментарях до Конституції України.

Отже, застосування терміна «соціальні гарантії» стосовно соціальних прав людини і громадянина, зокрема права на соціальний захист, у законодавчій практиці, на наш погляд, не зовсім вдале.

Є сумніви і щодо застосування цього терміна в Рішенні Конституційного Суду України № 6-рп/2007 від 9 липня 2007 року у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень кількох статей Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» (справа про соціальні гарантії громадян).

Змушені визнати помилку, допущену нами у статті «Деякі проблеми забезпечення соціального захисту і соціальних гарантій військовослужбовців правоохоронних органів та осіб, звільнених зі служби, у загальному і конституційному судочинстві (за матеріалами розгляду справ у Конституційному Суді України)»², де ми використали термін «соціальні гарантії», не розкриваючи ні самого поняття, ні його змісту.

¹ Пустовіт Ж. Поняття соціальних гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні // Право України. — 2000. — № 3. — С. 28–30.

² Головін А., Годованець В. Деякі проблеми забезпечення соціального захисту і соціальних гарантій військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та осіб, звільнених зі служби у загальному і конституційному судочинстві (за матеріалами розгляду справ у Конституційному Суді України) // Вісник Конституційного Суду України. — 2007. — № 4. — С. 70–82.

Вважаємо, що треба вести мову не про соціальні гарантії, а про гарантії забезпечення соціальних прав людини і громадянина загалом, про гарантії забезпечення кожного із встановлених Конституцією України соціальних прав зокрема, у тому числі і про гарантії права громадянина України на соціальний захист, проголошеного статтею 46 Конституції України.

На нашу думку, забезпечення встановлених Конституцією України соціальних прав людини і громадянина, у тому числі і права на соціальний захист та його гарантій, у конституційному судочинстві багато в чому залежатиме від:

— подальшої юридичної регламентації права на соціальний захист, конкретизації його змісту з метою дедалі повнішої його реалізації за допомогою юридичних засобів та інститутів;

— чіткого визначення у законодавчих актах змісту гарантій соціальних прав, у тому числі і права на соціальний захист;

— наявності законодавчого визначення поняття «соціальний захист» і уточнення змісту гарантій соціального захисту окремих категорій громадян;

— розмежування законодавцем понять «соціальний захист працівників» і «соціальний захист малозабезпечених громадян»;

— здійснення всіма зацікавленими органами держави пошуку шляхів (механізмів) гарантування соціальних прав громадян, у тому числі і права на соціальний захист, з урахуванням сучасного економічного стану держави та перехідного етапу для українського суспільства;

— відповідальності всіх зацікавлених органів державної влади і органів місцевого самоврядування в реалізації соціальних прав людини і громадянина, у тому числі й конституційного права на соціальний захист.

До уваги шановних авторів!

«Вісник Конституційного Суду України» є друкованим органом Конституційного Суду України, яке постановою Президії Вищої атестаційної комісії України від 9 червня 1999 року включено до переліку видань, публікації в яких зараховуються у разі захисту дисертації як наукові роботи.

У журналі висвітлюється діяльність Конституційного Суду України; публікуються наукові статті, наукові повідомлення, рецензії, анотації, коментарі тощо.

Нагадуємо, що наукова стаття повинна бути актуальною, мати доктринальний характер з чітко окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

До статей додається: довідка про автора із зазначенням прізвища, імені та по батькові, вченого ступеня, вченого звання, місця роботи і посади, контактних телефонів, електронної пошти. Примірник рукопису підписує автор.

Разом із рукописом до редакції подається його електронна копія, записана у вигляді окремого електронного документа.

Обсяг наукових статей — 12–15 сторінок, наукового повідомлення — 5–7 сторінок машинописного тексту через півтора інтервала. Шрифт — Peterburg, розмір шрифту 14. Нумерація виносок — посторінкова.

Редакція залишає за собою право направляти наукові статті й повідомлення на рецензування, редагувати рукопис, скорочувати його, змінювати за погодженням з автором назву статті.

За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Подані матеріали редакція не повертає.

При передруку публікацій іншими виданнями посилання на «Вісник Конституційного Суду України» обов'язкове.

Запрошуємо до співпраці!

Матеріали для публікації надсилайте за адресою:
01033, м. Київ, вул. Желянська, 14, Конституційний Суд України,
редакційна рада «Вісника Конституційного Суду України»,
тел. 238-11-54

Видавничий Дім «Ін Юре» пропонує

Серію «Кодекси України» —

*офіційні видання Міністерства юстиції України
з останніми змінами і доповненнями.*

Кожне видання містить алфавітно-предметний покажчик,
який значно полегшує процес пошуку необхідної правової норми,
що закріплена в кодексах.

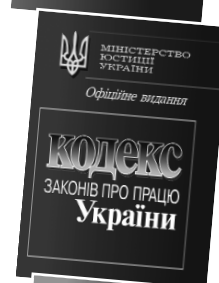
Сімейний кодекс України +
Житловий кодекс Української РСР

Бюджетний кодекс України +
Митний кодекс України

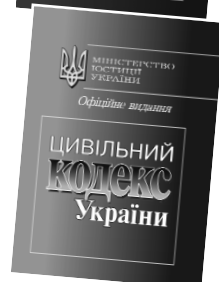
Земельний кодекс України +
Лісовий кодекс України +
Кодекс України про надра

Кодекс законів про працю України

Кримінальний кодекс України +
Кримінально-процесуальний
кодекс України

Цивільний кодекс України

Замовляйте кодекси за телефонами:
(044) 537-51-20, 537-51-21 (тел./факс)

або за електронною поштою: sales@inyure.kiev.ua,
<http://shop.inyure.kiev.ua>,

або завітайте до нас за адресою:

м. Київ, вул. Багговутівська, 17-21, 4-й поверх, оф. 413,
де Ви зможете ознайомитися також з іншими виданнями Видавничого Дому «Ін Юре»

Видавець

Видавничий Дім «Ін Юре»
04107, Київ-107, вул. Багговутівська, 17–21
Тел./факс: (044) 537-51-00, 537-51-01
E-mail: info@inyure.kiev.ua
www.inyure.kiev.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Над випуском працювали:

Пігнаста К. О.,
Пазенко О. С.,
Лавриненко Л. Г.,
Трач Г. В.,
Карташова О. Р.

Підписано до друку: 12.06.2008.
Формат 70 x 100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 7,7. Обл. вид. арк. 5,29.
Зам. № 8-898
Наклад 1095
Ціна договірна

Віддруковано ЗАТ «ВІПОЛ»
Україна, 03151, м. Київ, вул. Волинська, 60.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
Серія ДК № 752 від 27.12.2001 р.